

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΚΛΕΙΑΡΕΤΗ

0210007

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ 2013-2014

ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

ΠΑΝΤΑΖΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

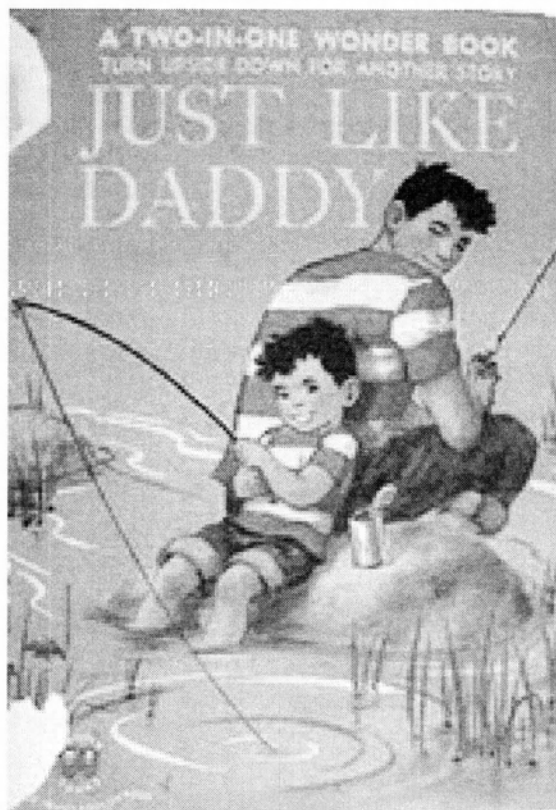
ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΝΤΙΣΕΞΙΣΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 12651/1
Ημερ. Εισ.: 09-09-2014
Δωρεά: Συγγραφέας
Ταξιδετικός Κωδικός: ΠΤ - ΠΠΕ
2014
ΠΑΠ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Α ΜΕΡΟΣ

1. ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΣΕΙΣΜΟΣ

1.2 ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

2. ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΦΥΛΩΝ (ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ)

2.1. ΙΣΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

3. ΦΥΛΟ

3.1 ΘΕΩΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΦΥΛΟ

3.2 ΒΙΟΛΟΓΙΚΟ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΦΥΛΟ

3.3 ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΑΓΟΡΙΩΝ – ΚΟΡΙΤΣΙΩΝ

3.4 ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ ΦΥΛΟΥ (ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΑΛΗΘΕΙΕΣ)

Β ΜΕΡΟΣ

4. Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΥ

.4.1 ΤΑΥΤΟΤΗΤΕΣ ΦΥΛΟΥ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

.4.2 ΑΠΟ ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΣΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

4.3 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

4.3.1 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΙΣΗ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ

4.3.2 ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΣΕΞΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ
ΥΛΙΚΟ

4.3.3 ΕΠΙΛΟΓΗ ΚΑΙ ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΒΙΒΛΙΩΝ ΣΤΑ ΝΗΠΙΑ

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

*Τι είναι γυναίκα; Σας βεβαιώνω πως δε
γνωρίζω. Και ούτε πιστεύω πως γνωρίζετε
κι εσείς. Δεν πιστεύω πως μπορεί κανείς να μάθει, μέχρις ότου
αυτή εκφραστεί σε
όλες τις τέχνες και σε όλα τα επαγγέλματα που είναι διαθέσιμα
στους ανθρώπους. (Virginia Woolf, 1931)*

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία έχει ως στόχο να αναλύσει τις ανισότητες που υπάρχουν ανάμεσα στα δύο φύλα και που δυστυχώς εμφανίζονται ήδη από το νηπιαγωγείο. Είναι γεγονός πως τα παιδιά ήδη από την προσχολική τους ηλικία έχουν εσωτερικεύσει κανόνες και νόρμες που πολλές φορές ενισχύουν το σεξισμό, δηλαδή το ρατσιστικό διαχωρισμό που υπάρχει ανάμεσα στα δύο φύλα. Η εργασία χωρίζεται σε δυο μέρη. Στο Α μέρος παρουσιάζονται κάποιες φεμινιστικές προσεγγίσεις σχετικά με την ισότητα των φύλων στην εκπαίδευση και τα δικαιώματα της γυναίκας σύμφωνα με τη Γενική γραμματεία ισότητας των φύλων(Σύνταγμα , Εθνική Νομοθεσία, Νομοθεσία Ευρωπαϊκής Ένωσης, Νομολογία Δικαστηρίου Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων , Διεθνής Νομοθεσία , Νομοπαρασκευαστικό Έργο). Επίσης, γίνεται λόγος για την έννοια του φύλου – τόσο του βιολογικού όσο και του

κοινωνικού- και τις σεξιστικές διακρίσεις σε βάρος του, καθώς και για τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως αυτά διακηρύσσονται στην παγκόσμια σύμβαση του ΟΗΕ. Τα εκπαιδευτικά συστήματα αυτανακλούν και αναπαράγουν την ανισότητα των φύλων που υπάρχει στην κοινωνία και συχνά λειτουργεί σε βάρος των γυναικών. Πολλοί κοινωνιολόγοι υποστηρίζουν ότι το εκπαιδευτικό σύστημα είναι το πρώτο μέσο αναπαραγωγής των ιδεολογικών δομών, ανάλογα βέβαια με το ποια είναι η κυρίαρχη ιδεολογία της κοινωνίας στην οποία αυτό αναπτύσσεται. Από την άλλη, η φεμινιστική κοινωνιολογία συμβάλλει στην ανάλυση και κατανόηση των σχέσεων των φύλων στην εκπαίδευση εξετάζοντας θέματα όπως η εκπαιδευτική ανισότητα, η κοινωνική διαστρωμάτωση, οι βιολογικές διαφορές ανδρών και γυναικών, οι αξίες των αναλυτικών προγραμμάτων στην εκπαίδευση και ο ρόλος της οικογένειας. Καθώς το νηπιαγωγείο αποτελεί ένα μικρόκοσμο της πατριαρχικά δομημένης κοινωνίας διαιωνίζει την ανδρική ηγεμονία. Η εσωτερίκευση της σεξιστικής ιδεολογίας αρχίζει από το σπίτι όπου με την υιοθέτηση διάφορων αξιών και τρόπων κοινωνικοποίησης τα παιδιά διδάσκονται τους ρόλους του φύλου τους και αυτή η διαδικασία συνεχίζεται και από την πλέον επίσημη κοινωνικο-εκπαιδευτική δομή. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά για κάθε φύλο, απλά συχνά αυτά γίνονται αιτία για τυχόν ρατσιστικές και σεξιστικές συμπεριφορές που δεν υπολογίζουν τον ανθρώπινο παράγοντα.

Στο Β μέρος της εργασίας αναπτύσσεται αναλυτικότερα ο ρόλος και η ευθύνη τόσο του νηπιαγωγείου όσο και της οικογένειας -

για τη διαιώνιση τυχόν ανισοτήτων , στερεοτύπων ή άλλων μύθων που αφορούν στα δύο φύλα στο χώρο της εκπαίδευσης. Επίσης, γίνεται λόγος και για τη σχολική γλώσσα , του κοινωνικο-ποιητικό ρόλο του νηπιαγωγείου καθώς και για το πώς μπορεί να αποφευχθεί ή ακόμη και να προληφθεί η αντι-σεξιστική εκπαίδευση.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η μεθοδολογία που επέλεξα για την παρούσα πτυχιακή ήταν σχετικά απλή. Μετά από επισταμένη μελέτη κάποιων πανεπιστημιακών και όχι μόνο συγγραμμάτων καθώς και με την παρακολούθηση κάποιων ομιλιών σχετικά με το σεξισμό στη σύγχρονη εκπαίδευση, κατάφερα να συγκεντρώσω τη βιβλιογραφία για να ξεκινήσω τη συγγραφή. Αρχικά επέλεξα τα βασικά θέματα με τα οποία θα ασχοληθώ διότι ο σεξισμός είναι ένα εκτενές θέμα και είναι φυσικά αδύνατο να εξαντληθεί ικανοποιητικά σε μια εργασία. Συσχετίζοντάς το όμως με τον τομέα της προσχολικής εκπαίδευσης κατάφερα να επικεντρώσω το ενδιαφέρον μου σε παιδαγωγικές μεθόδους που προκύπτουν από το πώς εξελίσσεται και τροφοδοτείται ο σεξισμός στη σύγχρονη εκπαίδευση. Δεν επέλεξα να κάνω έρευνα αλλά στάθηκα πιο πολύ σε ένα θεωρητικό πλαίσιο το οποίο αρχικά δίνει τις κατάλληλες πληροφορίες σχετικά με το ζήτημα, εξετάζει και σχολιάζει έρευνες μεγάλων ψυχολόγων , ερευνητών, εκπαιδευτικών και καταλήγει σε συγκεκριμένα συμπεράσματα. Στόχος μου μέσα από τη μεθοδολογία της παρούσας εργασίας ήταν να ξεκινήσω να “μιλώ” για τη φύση του σεξισμού χωρίς όμως να παραμείνω σε ένα επικριτικό ύφος που απλά αποδοκιμάζει στάσεις και συμπεριφορές. Χρησιμοποιώντας την επαγωγική μέθοδο , δηλαδή ξεκινώντας από γενικές θεωρητικές πληροφορίες σε πιο εξειδικευμένες κατάφερα να συσχετίσω το σεξισμό με τις εκπαιδευτικές πτυχές που με ενδιαφέρουν και να μετατοπίσω ουσιαστικά το

“πρόβλημα” του σεξισμού σε πρόβλημα της ίδιας της πορείας της εκπαίδευσης. Στο τέλος αφού ολοκληρώσω με τις περαιτέρω αναλύσεις παραθέτω και κάποιες χειροπιαστές πρακτικές για να γίνει πιο κατανοητός ο στόχος και το σημείο όπου εστιάζω .

1.ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΣΕΞΙΣΜΟΣ

Ο σεξισμός, η ανισότητα των δύο φύλων αλλά και η πατριαρχία, μια θεσμική μορφή σεξισμού, οι ρίζες της οποίας βρίσκονται αρκετά πίσω στο χρόνο αλλά φτάνουν μέχρι τις μέρες μας, διαμορφώνουν έναν κύκλο εντός του οποίου εγκλωβίζονται εκατομμύρια γυναίκες στον κόσμο, πολλές εκ των οποίων με κίνδυνο την ίδια τους τη ζωή.

Ο σεξισμός θεωρείται κοινώς η διάκριση εναντίον ανθρώπων βασισμένη στο φύλο τους ή τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό παρά στα ατομικά τους λάθη, αλλά μπορεί επίσης να αναφέρεται σε οποιαδήποτε ή σε όλες τις διαφοροποιήσεις που βασίζονται στο φύλο ή τον σεξουαλικό προσανατολισμό του ατόμου. Ο όρος προέρχεται από τη λατινική λέξη *sexus*=φύλο και *-ισμός*. Ο σεξισμός μπορεί να αναφέρεται σε τρεις λεπτά διαφοροποιημένεςπίστεις ή συμπεριφορές: Στην πίστη πως το ένα φύλο είναι ανώτερο του

άλλου ή ακόμη και στην πίστη πως οι άντρες και οι γυναίκες είναι πολύ διαφορετικοί και ότι αυτό πρέπει να αντανakλάται έντονα τόσο στη γλώσσα, στο νόμο ,στα σεξουαλικά δικαιώματα των ανδρών και των γυναικών, όσο και στην κοινωνία γενικότερα. Τέλος, ο σεξισμός μπορεί να αναφέρεται απλά στο μίσος απέναντι στις γυναίκες (μισογυνισμός) ή στο μίσος απέναντι στους άντρες (μισανδρισμός).¹

Στα εγχειρίδια κοινωνιολογίας, η πατριαρχία θεωρείται η πλέον εκτεταμένη μορφή θεσμικού σεξισμού. Γενικά, μέσα στην ιστορία, ορίζεται ως η υπεροχή και η εξουσία της αρσενικής μορφής στην κοινωνία, εννοώντας, δηλαδή, την υποταγή των θηλυκών μορφών, των παιδιών και όσων δεν κατηγοριοποιούνται με βάση το δίπολο αρσενικό/θηλυκό. Η πατριαρχία δε θεωρείται ωστόσο ανιστορική, καθώς οι κοινωνιολόγοι ισχυρίζονται πως δεν αποκλείεται σε πρώιμες ανθρώπινες κοινωνίες να υπήρχε επί χιλιάδες χρόνια ισότητα των φύλων. Φαίνεται πως η πατριαρχία για τις κοινωνικές επιστήμες συνδέεται και αναδύεται ταυτόχρονα με την ανάδειξη και την εξέλιξη νέων οικονομικο-πολιτικών συνθηκών. Το ρόλο του ισχυρού άντρα, πατέρα, εργοδότη, ερωτικού συντρόφου τον αναπαράγει η κοινωνία μέσω της διαιώνισης των συντηρητικών ρόλων των κοινωνικών φύλων από το σχολείο, την εκκλησία, τους χώρους εργασίας, την οικογένεια, τα Μ.Μ.Ε. κ.α. Πιο συγκεκριμένα, στο πλαίσιο της οικογένειας, ο ισχυρός πατέρας είναι αυτός που πρέπει να

¹ <http://www.fylosykis.gr/2012/11/%CF%84%CE%B9-%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B1%CE%B9-%CE%BF-%CF%83%CE%B5%CE%BE%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82/>

επιβάλλεται με την οικονομική ανωτερότητά του, την πυγμή του και τον αποφασιστικό του λόγο, να θεωρεί την οικογένεια κτήμα του και να αποφασίζει για αυτήν. Η μητέρα, από την άλλη, πρέπει να φροντίζει για την υλοποίηση των αποφάσεων του πατέρα, να συντηρεί το σπίτι και να ανατρέφει τα παιδιά. Φυσικά, όλα αυτά αποτελούν μια αρκετά συντηρητική περιγραφή των ρόλων των δύο φύλων μέσα στην οικογένεια, αλλά δυστυχώς, δεν έχουμε ξεφύγει ολοκληρωτικά από αυτόν τον συντηρητισμό, καθώς σχεδόν όλες οι σημερινές κοινωνίες περιγράφονται ως πατριαρχικές.²

Μεταξύ πατριαρχίας και σεξισμού υπάρχει μια διαλεκτική σχέση καθώς η ύπαρξη του ενός προϋποθέτει και διασφαλίζει την ύπαρξη και του άλλου. Ο σεξισμός είναι μια μορφή κοινωνικού ρατσισμού. Συνιστά διάκριση με βάση τα φύλα και τους κοινωνικά καθιερωμένους ρόλους αντρών και γυναικών. Ο Ο.Η.Ε περιλαμβάνει πέρα από τις ατομικές πεποιθήσεις κάποιου για την ανωτερότητα του ανδρικού φύλου το σύνολο των θεσμικών πρακτικών και διαδικασιών που διαιωνίζουν την ανισότητα ανάμεσα στα δύο φύλα και το σύνολο των πολιτισμικών και κοινωνικών προτύπων που νομιμοποιούν και αναπαράγουν τη μειονεκτική θέση των γυναικών.³ Οι σεξιστές δεν αντιλαμβάνονται την κοινωνική και πολιτισμική κατασκευή του φύλου. Η σεξιστική κοινωνία υποκρύπτει αυτή την κατασκευή και παρουσιάζει τους ρόλους και τις θέσεις των αντρών και των γυναικών σε μια κοινωνία ως φυσικά επακόλουθα του βιολογικού τους φύλου. Αυτή η οπτική

² Βλ., Kroehler., Michael, J. Carolyn, (2007), «Η Ανισότητα των Φύλων», *Κοινωνιολογία: Βασικές Έννοιες*, εισαγωγή και επιμέλεια Ιωσηφίδης Θεόδωρος, εκδ. Κριτική, Αθήνα, σ. 424.

³ Βλ., Kroehler., Michael, J. Carolyn, (2007), σ. 422

αποτελεί βιολογικό ντετερμινισμό και συνιστά παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αφού η θεωρία του βιολογικού φύλου, όπως και κάθε θεωρία στην παράδοση του κοινωνικού δαρβινισμού, δίνει έδαφος για ρατσιστικές συμπεριφορές, καταπατήσεις δικαιωμάτων και κοινωνικό αποκλεισμό.

Ο σεξισμός μαζί με την πατριαρχία βοηθά στην εδραίωση και την αναπαραγωγή του σημερινού κοινωνικού και οικονομικού συστήματος. Η μορφή του καπιταλισμού σήμερα ή η μεταβιομηχανική κοινωνία, όπως την ορίζουν αρκετές αναλύσεις, στηρίζεται στον ταξικό καταμερισμό της εργασίας, κομμάτι του οποίου, όπως ήδη αναφέραμε, αποτελεί και ο έμφυλος καταμερισμός της εργασίας. Ο σεξισμός αναπαράγει και αναπαράγεται από τον έμφυλο καταμερισμό της εργασίας και τον διατηρεί, υποβοηθά την αναπαραγωγή στερεότυπων και προκαταλήψεων και αφορά εξίσου σε άντρες και γυναίκες. Ο σεξισμός αναπαράγεται και διαχέεται μέσω της γλώσσας, της συμπεριφοράς, των θεσμών και της κουλτούρας μιας κοινωνίας. Η γλώσσα, η οικογένεια, η εκπαίδευση και ειδικά το σχολείο, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, η αγορά εργασίας, ο τρόπος με τον οποίο λειτουργεί η πολιτική και άλλα πολλά, αποτελούν έδαφος για την ανάπτυξη, την επιβίωση και την αναπαραγωγή του σεξισμού. Ταυτόχρονα, ο σεξισμός θεωρούμε πως υπονομεύει το πολίτευμα της δημοκρατίας καθώς καταπατά τα ανθρώπινα δικαιώματα των γυναικών, υποδαυλίζει τη συμμετοχή τους στα κοινά και άρα και την ίδια την υπόστασή τους ως πολιτών αυτής της κοινωνίας.

Η ανισότητα ανάμεσα στα δύο φύλα και ο σεξισμός κυρίως σε βάρος των γυναικών επηρεάζουν τη δημοκρατία με διάφορους τρόπους. Τα τελευταία χρόνια έχει αρχίσει να γίνεται λόγος και για τον ιδιωτικό χώρο ως πεδίο άσκησης της ιδιότητας του πολίτη. Για εκατοντάδες χρόνια όμως η ιδιωτική σφαίρα δεν προσεγγιζόταν ως τέτοιο πεδίο με αποτέλεσμα να παρουσιάζεται εντός της δημοκρατικό έλλειμμα. Αυτό το δημοκρατικό έλλειμμα εμπόδισε και την εμπέδωση μιας διαφορετικής, στην ουσία πολιτικής, προσέγγισης της ιδιωτικής σφαίρας.

Η ιδιωτική σφαίρα – κυρίως οι δραστηριότητες και οι σχέσεις στο σπίτι και την οικογένεια - θεωρείται ο παραδοσιακά γυναικείος χώρος , ενώ η δημόσια σφαίρα – όλες οι πολιτικές, επαγγελματικές, κοινωνικές δραστηριότητες και σχέσεις που λαμβάνουν χώρα εκτός σπιτιού και οικογένειας - θεωρείται καθαρά αντρικός χώρος. Αν και οι γυναίκες σήμερα συμμετέχουν σε αρκετές χώρες στη δημόσια σφαίρα αυτό δεν γίνεται επί ίσους όρους με τους άντρες. Πέραν από τις ανισότητες που αναπαράγονται στη δημόσια σφαίρα, μια βασική αιτία της ανισότητας που, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, οι περισσότερες γυναίκες βιώνουν στην καθημερινότητα τους και δεν αναιρείται παρόλη την ύπαρξη νομικού οπλοστασίου για την κατοχύρωση αυτής της ισότητας, είναι η μη επαρκής πολιτικοποίηση της ιδιωτικής σφαίρας,⁴ σε συνδυασμό με το ότι εξακολουθεί να θεωρείται ως ο κατ

⁴Arnot, M., Ζιώγου, Σ., Δεληγιάννη Β. (1995), «Οι γυναίκες ως πολίτες: φιλοσοφικο-ιστορικό πλαίσιο και η φεμινιστική οπτική», στο Δεληγιάννη Β.- Κουϊμτζή, (1998), *Γυναίκες και Ιδιότητα του Πολίτη. Διαστάσεις Δημοκρατίας και Ισότητας των Φύλων στην Εκπαίδευση των Εκπαιδευτικών*, επιμ. Εκδ. Β. Δεληγιάννη – Κουϊμτζή, Βάνιας, Θεσσαλονίκη σ. 22-24

εξοχήν γυναικείος χώρος και η μορφή της συμμετοχής των αντρών σε αυτήν αλλάζει με υπερβολικά αργούς ρυθμούς.

Το θέμα λοιπόν, σχετικά με το σεξισμό και την ανισότητα των γυναικών, δεν αφορά μόνοστη συμμετοχή των γυναικών στη δημόσια σφαίρα, αλλά και στον εκδημοκρατισμότης ιδιωτικής σφαίρας. Με άλλα λόγια είναι στόχος η ισότητα και στην ιδιωτική σφαίρα, γιατί είμαστε πολίτες και εντός αυτής. Αν δεν υπάρχει ισότητα μεταξύ των φύλων στην ιδιωτική σφαίρα, η έννοια του πολίτη καταντά μια περιστασιακή ιδιότητα, υπό συνεχή διαπραγμάτευση, για τις γυναίκες. Οι έννοιες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της δημοκρατίας και της ουσιαστικής συμμετοχής σε αυτήν αποτελούν έναν από τους κυριότερους λόγους για τους οποίους θεωρούμε πως για το συγκεκριμένο μάθημα είναι απαραίτητη η αντι -σεξιστική εκπαίδευση. Ανατρέχοντας πάλι στο αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών του μαθήματος βλέπουμε πως αποτελεί ειδικό στόχο: *Να προσεγγίσουν(τα παιδιά), ειδικότερα με τρόπο ολιστικό και διαθεματικό και να κατανοήσουν έννοιες, όπως είναι τα δικαιώματα του ανθρώπου, η δημοκρατία...*⁵

⁵Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής Ε΄ και ΣΤ΄ τάξεις του δημοτικού, Ειδικοί Σκοποί, στο διαδυκτιακό τόπο: <http://www.pi-schools.gr/programs/depps/>

1.2 ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ

Πολλοί άνθρωποι θεωρούν την ψήφιση του νόμου για τα ανθρώπινα δικαιώματα ως ένα από τα μεγαλύτερα επιτεύγματα του εικοστού αιώνα. Ωστόσο, τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν ξεκίνησαν ως νόμος ή ως κατεξοχήν θεσμός από τα Ηνωμένα Έθνη. Καθ' όλη τη διάρκεια της ανθρώπινης ιστορίας οι κοινωνίες έχουν αναπτύξει συστήματα για τη δικαιοσύνη και την ισότητα που αποσκοπούν στην ευημερία της κοινωνίας στο σύνολό της.

« Τα ανθρώπινα δικαιώματα γίνονται κατανοητά ως έμφυτες, αναπαλλοτριώτες, αναφαίρετες θεμελιώδεις ελευθερίες και δικαιώματα προστασίας και συμμετοχής.»⁶

Η έννοια της οικουμενικότητας είναι κεντρικής σπουδαιότητας για τα ανθρώπινα δικαιώματα και ιδιαίτερα για τα δικαιώματα της γυναίκας.

«Τα ανθρώπινα δικαιώματα των γυναικών και των κοριτσιών αποτελούν αναφαίρετο , αναπόσπαστο και αδιαίρετο τμήμα των οικουμενικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων [...]. Η παγκόσμια Διάσκεψη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα εφιστά την προσοχή των κυβερνήσεων , των ιδρυμάτων , των κυβερνητικών και μη κυβερνητικών οργανώσεων να εντείνουν τις προσπάθειες τους

⁶Βλ., Πανταζής Βασίλης, (2009), Ανθρώπινα Δικαιώματα. Δικαιώματα του Παιδιού και Εκπαίδευση., Ατραπός, Αθήνα, σ. 64.

για την προστασία και προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των γυναικών και των κοριτσιών »⁷

«Παρά τη διαδεδομένη έννοια της οικουμενικότητας πολλοί τομείς της καθημερινής ζωής της γυναίκας αποτελούν πηγή διαμάχης. Σε μερικές θρησκείες οι γυναίκες δεν απολαμβάνουν ίδια αντιμετώπιση με τους άνδρες.»⁸ . Οι συνήθειες και οι παραδόσεις των κοινωνιών αποτελούν επίσης μία εστία κινδύνου για τα κορίτσια. Η παράδοση που θέλει τα παιδιά να παντρεύονται προκαλεί μακροπρόθεσμα στα κορίτσια προβλήματα υγείας. Αρκετά διαδεδομένος στην Ασία ο πρόωρος γάμος οδηγεί συχνά σε πρόωρη εγκυμοσύνη⁹.

Επίσης , το 1995 στη Δ' παγκόσμια διάσκεψη του Ο.Η.Ε. που πραγματοποιήθηκε στο Πεκίνο διατυπώθηκε και καταγράφηκε ότι<<Τα δικαιώματα των γυναικών, είναι ανθρώπινα δικαιώματα>>,ότι δηλαδή τα δικαιώματα των γυναικών ,η απαίτηση για ισοτιμία , για συμμετοχή στη δημόσια και πολιτική ζωή ,για ισομερή καταμερισμό των οικογενειακών ευθυνών ,δεν είναι τίποτα άλλο από εξειδίκευση καθολικών δικαιωμάτων από την αναγνώριση μέσα από την ιδιαιτερότητα των φύλων,ότι ενισχύοντας τα δικαιώματα των γυναικών ενισχύουμε τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις πανανθρώπινες αξίες.

Επίσης , μια σειρά από κοινωνικές πρακτικές υπονομεύουν την επιθυμητή ισότητα, γεγονός που αποδεικνύεται, όσον

⁷Βλ., Πανταζής Βασίλης, (2009), Ανθρώπινα Δικαιώματα. Δικαιώματα του Παιδιού και Εκπαίδευση., Ατραπός, Αθήνα, σ. 80

⁸ Βλ., Πανταζής Βασίλης, (2009), Ανθρώπινα Δικαιώματα. Δικαιώματα του Παιδιού και Εκπαίδευση., Ατραπός, Αθήνα, σ. 81

⁹ Ο. ΤΣΑΚΙΡΙΔΗΣ (2003) , Μουσουλμάνοι και κοινωνικός αποκλεισμός, Αθήνα σ.134

αφορά στο θέμα των δικαιωμάτων των γυναικών με την ξεχωριστή υπογραφή των δικαιωμάτων της γυναίκας στη Διακήρυξη της Βιέννης το 1993. Συγκεκριμένα, σαράντα πέντε χρόνια μετά την Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων το 1948 από τον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.), κρίθηκε απαραίτητη μια ξεχωριστή σύμβαση για τα δικαιώματα της γυναίκας, καθώς οι γυναίκες έπεφταν θύματα βάρβαρων διακρίσεων σε πολλές περιοχές του κόσμου, κατάσταση που αναιρεί τον απαραίτητο όρο της οικουμενικότητας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.¹⁰ Δεν είναι όμως μόνο η ανισότητα των γυναικών μεταξύ των χωρών την οποία επιδιώκει να άρει η σύμβαση για τα Δικαιώματα της Γυναίκας, αλλά και το σεξισμό, τις διακρίσεις εις βάρος των γυναικών και εντός του εσωτερικού της κάθε χώρας.¹¹

¹⁰Γενική γραμματεία ισότητας των φύλων

¹¹. Φραγκουδάκη, Α., *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης - Θεωρίες για την Κοινωνική Ανισότητα στο Σχολείο*. Αθήνα: Παπαζήσης, 1985.

2.ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ - ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

Η ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών συγκαταλέγεται στις θεμελιώδεις αξίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ανάγεται στο 1957, όταν η αρχή της ίσης αμοιβής για ίση εργασία περιλήφθηκε στη Συνθήκη της Ρώμης. Τα επιτεύγματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσον αφορά στην ενίσχυση της ισότητας μεταξύ γυναικών και ανδρών συνέβαλαν στη βελτίωση του τρόπου ζωής πολλών ευρωπαίων πολιτών.

«Η ισότητα των φύλων αποτελεί θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα και βασικό στόχο κάθε σύγχρονης δημοκρατικής χώρας. Όραμά μας είναι μια κοινωνία στην οποία άνδρες και γυναίκες μοιράζονται εξίσου τα αγαθά, τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα, στην εργασία, στην πολιτική, στην εξουσία, στον ελεύθερο χρόνο, στη φροντίδα του σπιτιού και της οικογένειας και στην προσωπική ζωή. Μια κοινωνία στην οποία άνδρες και γυναίκες αποφασίζουν τι θα σπουδάσουν, ποιο επάγγελμα θα ακολουθήσουν, πόσα παιδιά θα κάνουν, αν θα ασχοληθούν με τα κοινά, χωρίς το βάρος των στερεότυπων του φύλου που προδιαγράφει επαγγέλματα, αμοιβές, καθήκοντα και

απολαβές, αλλά και ολόκληρη τη δραστηριότητα της καθημερινής ζωής.»¹²

Παράλληλα χάρη στο φεμινιστικό κίνημα ,ένα οργανωμένο κίνημα του 19ου αιώνα , όλο και περισσότεροι άνθρωποι άρχισαν να πιστεύουν πως οι γυναίκες υφίστανται άδικη μεταχείριση. Το φεμινιστικό κίνημα ριζώθηκε στο προοδευτικό και ιδιαίτερα στο μεταρρυθμιστικό κίνημα του 19ου αιώνα. Το οργανωμένο κίνημα χρονολογείται από το πρώτο συνέδριο για τα δικαιώματα των γυναικών στο *Seneca Falls*, στη Νέα Υόρκη, το 1848. Το 1869, ο Τζον Στιούαρτ Μιλλ εξέδωσε το έργο “*Η Υποταγή των Γυναικών*” (*The Subjection of Women*) για να δείξει πως «η νόμιμη κατωτερότητα του ενός φύλου από το άλλο» είναι λάθος και αποτελεί ένα από τα κύρια εμπόδια στη βελτίωση και την πρόοδο της ανθρωπότητας.

«Η εκπαίδευση θεωρήθηκε από το γυναικείο κίνημα ως ένα εργαλείο για μεγαλύτερη διεκδίκηση των δικαιωμάτων της γυναίκας , αφού επιδιώχθηκαν αλλαγές μέσω του αναλυτικού προγράμματος αλλά και μέσω αλλαγών στην ανεπίσημη αλληλεπίδραση αγοριών και κοριτσιών μέσα και έξω από την τάξη. Για παράδειγμα , η συναναστροφή σε αθλητικές δραστηριότητες υπήρξε για πολλά χρόνια ιδιαίτερα διαχωριστική, αφού τα αγόρια προσπαθούσαν να καθιερώσουν την ταυτότητα του φύλου τους απαγορεύοντας την επαφή με

¹² Διακήρυξη της Βιέννης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (1993)
<http://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CDAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.law.gov.cy%2Flaw%2Flawoffice.nsf%2FAll%2F0BB8C3892AADC5CFC22574240036DCB0%3FOpenDocument&ei=HyB2U5TXAaKr0QW6koDQCw&usg=AFQjCNGeifuloiJUk0QiYiRjWmyn5jcCYA&sig2=jCfsfsoJBBwmdp0rR9mw&bvm=bv.66699033,d.d2k>

τα κορίτσια ή την εμπλοκή τους σε δραστηριότητες που θεωρούνταν καθαρά αγορίστικες.

Ο 20ός αιώνας σηματοδεύτηκε θετικά από τους αγώνες για την ισότητα των γυναικών στις αναπτυγμένες χώρες. Η ισότητα ανδρών και γυναικών περιβλήθηκε με το κύρος της συνταγματικής διάταξης, όπως και η ίση αμοιβή για ίση εργασία, ενώ η αναγνώριση των πολιτικών δικαιωμάτων των γυναικών έγινε κανόνας, επιτρέποντας έτσι στις γυναίκες να γίνουν ορατή και υπολογίσιμη πολιτική δύναμη. Όσον αφορά στη χώρα μας, σε επίπεδο εκπαίδευσης πάντα ο φεμινιστικός προβληματισμός συγκεκριμενοποιείται και σταδιακά διευρύνεται με τις γυναικείες σπουδές που θεσμοθετούνται επίσημα το 1987 στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Από τα μέσα της δεκαετίας του '80, ιδιαίτερα κατά τη δεκαετία του '90, διαπιστώνει κανείς πως το ενδιαφέρον των κοινωνιολόγων, των παιδαγωγών και των ερευνητών/τριών στρέφεται στη διερεύνηση του παράγοντα φύλου/gender στην Α/θμια και τη Β/θμια εκπαίδευση και στο πώς αυτό σχετίζεται και επιδρά στις εκπαιδευτικές διαδικασίες ..¹³ Η γενική γραμματεία ισότητας των φύλων οργάνωσε το 1994 διεθνές συμπόσιο με θέμα "εκπαίδευση και ισότητα ευκαιριών". Αργότερα, το 1996 οργανώθηκε από το Α.Π.Θ. συνέδριο με θέμα " Εκπαιδευτικοί, Φύλο και σχολική πράξη". Ακολούθησε πλήθος συνεδριών με αντίστοιχα θέματα σχετικά με την ισότητα, την εκπαίδευση, το φύλο, το ρατσισμό, το αναλυτικό πρόγραμμα και την αγορά εργασίας.

¹³(βλ. <http://www.schools.ac.cy/dde/circular/data/Doc4998c.pdf>
συνέδριο παιδαγωγικής έρευνας Κύπρου Δήμητρα Χαραλάμπους)

Όσον αφορά στο σύνταγμα αυτό προβλέπει τα εξής : *‘Σύνταγμα 2001(ΦΕΚ 85/Α/18-4-2001)’*

Άρθρο 4 παρ.2

«Οι Έλληνες και οι Ελληνίδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις.»

Άρθρο 116 παρ.2

«Δεν αποτελεί διάκριση λόγω φύλου η λήψη θετικών μέτρων για την προώθηση της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών. Το Κράτος μεριμνά για την άρση των ανισοτήτων που υφίστανται στην πράξη, ιδίως σε βάρος των γυναικών.»¹⁴

Επίσης ,η Διεθνής νομοθεσία ξεκαθαρίζει το πεδίο ανάμεσα στις φυλετικές διακρίσεις που αφορούν στους γενικούς τομείς της ζωής οποιουδήποτε ανθρώπου και σε αυτές που τοποθετούνται ενάντια **στις γυναίκες** με συγκεκριμένα άρθρα τα οποία βασίζονται στις αρχές και την αξιοπρέπεια όλων των κρατών. Πιο συγκεκριμένα ,σύμφωνα με τις φυλετικές διακρίσεις παραθέτουμε κάποια άρθρα τα οποία καθιστούν σαφή τα εξής:

«Πεποιθότα ότι πάσα περί ανωτερότητας δοξασία βασιζόμενη επί της φυλετικής διαφοροποίησεως τυχάνει επιστημονικώς σφαλερά, ηθικώς καταδικαστέα, κοινωνικώς άδικος και επικίνδυνος και ότι ουδεμία δικαιολογία της φυλετικής διακρίσεως υπάρχει, τόσο εν τη θεωρία όσο και εν τη πράξει, οπουδήποτε.»

¹⁴(<http://www.isotita.gr/>)

«Επαναβεβαιούνται ότι η διάκρισις μεταξύ ανθρωπίνων όντων λόγω φυλής, χρώματος ή εθνικής προελεύσεως αποτελεί εμπόδιον διά τας φιλικάς και ειρηνικάς σχέσεις μεταξύ των εθνών και ότι είναι ικανή να διαταράξη την μεταξύ των εθνών ειρήνην και ασφάλειαν και την αρμονίαν συμβιώσεως παρά το πλευρόν του άλλου, προσώπων ακόμη εν μια και τη αυτή Χώρα.»

«Πεποιθότα ότι η ύπαρξις φυλετικών φραγμών αντίκειται προς τα ιδεώδη πάσης ανθρωπίνης κοινωνίας.»

«Θορυβηθέντα από εκδηλώσεις φυλετικής διακρίσεως υφισταμένας εισέτι εις ωρισμένας περιοχάς του κόσμου, υπό πολιτικής κυβερνήσεων βασιζομένης επί φυλετικής ανωτερότητος ή του μίσους, ως είναι η πολιτική της apartheid απομονώσεως ή χωρισμού.»¹⁵

Σχετικά με τις διακρίσεις κατά των γυναικών ,η Διεθνής Σύμβαση του Ο.Η.Ε παραθέτει τους εξής νόμους:

«**N.1342/1983 (ΦΕΚ 39/A/1983)**, με τον οποίο κυρώθηκε χωρίς κάμπια επιφύλαξη η **Διεθνής Σύμβαση του Ο.Η.Ε** «Σύμβαση Ενωμένων Εθνών για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών» (**CEDAW**). Σύμφωνα με αυτή τη σύμβαση τα κράτη - μέλη είναι υποχρεωμένα να λάβουν όλα τα κατάλληλα μέτρα, συμπεριλαμβανομένων και

¹⁵ «Διεθνής Σύμβαση για την Κατάργηση κάθε Μορφής Φυλετικών Διακρίσεων»
<http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4c2aff2b2>

των νομοθετικών, σε όλους τους τομείς, ιδίως στον πολιτικό, κοινωνικό, οικονομικό και πολιτιστικό, για να εξασφαλίσουν την πλήρη ισότητα, ανάπτυξη και πρόοδο των γυναικών σε βάση ισότητας με τους. Ν. **2952/2001 (ΦΕΚ 248/Α/2001)**, με τον οποίο κυρώθηκε **το Προαιρετικό Πρωτόκολλο του ΟΗΕ** στη «Διεθνή Σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών» και παρέχεται η δυνατότητα ακόμα και σε άτομα ή ομάδες ατόμων να προσφύγουν στην Επιτροπή του ΟΗΕ που συστήθηκε γι' αυτό το λόγο, προκειμένου να εξετάσει περιπτώσεις παραβίασης της αρχής της ισότητας των φύλων.»¹⁶

Χωρίς να θέλουμε να μειώσουμε τις σημαντικές αλλαγές που έχουν συμβεί, η ανδρική κυριαρχία στην κοινωνία καλά κρατεί, αφού διαπιστώνουμε συνεχώς πως στην αληθινή ζωή η ισότητα απέχει πολύ από το να είναι πραγματικότητα. Εικονικά και καταρχήν οι γυναίκες έχουν τις ίδιες δυνατότητες, αλλά στην πραγματικότητα οι άνδρες έχουν κρατήσει τον έλεγχο της οικονομικής και πολιτικής ζωής και τα προνόμια μέσα στην οικιακή σφαίρα. Οι περισσότερες γυναίκες κερδίζουν λιγότερα από τους άνδρες, είναι πιο φτωχές, η οικονομική τους ανεξαρτησία παραμένει ένα άπιαστο όνειρο. Το δικαίωμα στην εργασία, στο δημόσιο χώρο αμφισβητείται κάθε μέρα και κυρίως στις νέες κοπέλες. Η εργασία που κάνουν έχει λιγότερο ενδιαφέρον, είναι πιο αλλοτριωτική. Ελάχιστες είναι παρούσες στην κορυφή της ιεραρχίας της επαγγελματικής εργασίας, του πλούτου, της

¹⁶ Αρχείο Νομοθεσίας «δικαιώματα γυναικών»
http://www.imm.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=467&Itemid=125

πολιτικής ζωής. Και επίσης, ας μην ξεχνάμε τη βία κατά των γυναικών, την παγκόσμια εξάπλωση της βιομηχανίας του σεξ, τη μαζική λαϊκή σεξιστική κουλτούρα που προάγεται βιομηχανικά καθημερινά από την τηλεόραση, τη διαφήμιση και τα περιοδικά...

2. Ισότητα και εκπαίδευση

Η εκπαίδευση, ως θεσμός, αποτελεί χώρο όπου διαμορφώνονται πρακτικές φύλων και έχει και η ίδια φύλο. Η σχηματοποίηση όλων των έμφυλων σχέσεων μέσα σ' ένα θεσμό θα μπορούσε να ονομαστεί το «έμφυλο καθεστώς του». Η εκπαίδευση είναι ένας οργανισμός με γραφειοκρατικό /εξουσιαστικό πρότυπο διοίκησης που λειτουργεί με βάση τις αρχές του ηγεμονικού ανδρισμού. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, εργάζονται εκπαιδευτικοί, οι οποίοι/ες, επίσης, είναι έμφυλα υποκείμενα και μέσα από ποικίλες συμπεριφορές τους επηρεάζουν τη σχολική ζωή.

«Η αντίληψη για την ισότητα στην εκπαίδευση έχει ιστορία , δηλαδή εξελίσσεται και αλλάζει μέσα στο χρόνο σύμφωνα με τις εξελίξεις και τις αλλαγές της κοινωνίας. Η βασική δημοκρατική αρχή για το δικαίωμα όλων των πολιτών στην εκπαίδευση γεννιέται με το διαφωτισμό και τη Γαλλική Επανάσταση και στηρίζεται σε δύο αρχές: α) στη μεγάλη αξία της παιδείας, που απελευθερώνει από άγνοια και δεισιδαιμονίες, οπλίζει το άτομο με τη δυνατότητα να καταλαβαίνει τον κόσμο και να ερμηνεύει τα κοινωνικά φαινόμενα , και β) στη δεύτερη αρχή της ισότητας των πολιτών.»¹⁷

¹⁷Φραγκουδάκη ,(2003) Γλώσσα τού σπιτιού και του σχολείου, ΥΠΕΠΘ Πανεπιστήμιο Αθηνών, σειρά: κλειδιά και αντικλειδιά, Αθήνα. Σελ.113

Τα φυλετικά καθεστώτα ,όπως η εκπαίδευση, είναι ιστορικά προϊόντα και υπόκεινται σε αλλαγές. Κατά συνέπεια, οι ταυτότητες που διαμορφώνονται σε αυτά δεν είναι στατικές, αλλά υπόκεινται σε συνεχείς αλλαγές. Η εκπαίδευση, ως θεσμός, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διαδικασία διαπραγμάτευσης και εξέλιξης των ταυτοτήτων μέσα από συγκεκριμένες εκπαιδευτικές πρακτικές – χωρίς αυτό να σημαίνει ότι οτιδήποτε διαδραματίζεται μέσα στο σχολείο είναι αποτέλεσμα της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Αυτά που συμβαίνουν στο πλαίσιο της εκπαίδευσης, επηρεάζονται και από τους κυρίαρχους/ηγεμονικούς Λόγους που βρίσκονται εκτός σχολείου, δηλ. στη δημόσια σφαίρα της μαζικής κουλτούρας, της πολιτικής και της επίσημης πολιτείας.

Ο θεσμός της εκπαίδευσης αποτελεί χώρο όπου διαμορφώνονται οι πρακτικές και η σχηματοποίηση των έμφυλων σχέσεων , με τρόπο κάπως εξουσιαστικό και με πρότυπο συνήθως βασισμένο στον ηγεμονικό ανδρισμό. Σε όλες τις βαθμίδες της, είναι ένας μηχανισμός που παράγει άμεσα ή έμμεσα ρατσιστικά και σεξιστικά στερεότυπα και προκαταλήψεις, καθώς και για πολλές αναλύσεις συντείνει στην ταξική αναπαραγωγή της κοινωνίας. Η εκπαίδευση ως κοινωνική δομή, σήμερα σχεδόν σε όλους τους τομείς της, μπορεί να θεωρηθεί σεξιστική. Ο κυρίαρχος λόγος της εκπαίδευσης είναι σεξιστικός. Το αρσενικό φύλο είναι αυτό που βλέπει η εκπαίδευση και σε αυτό κυρίως αναφέρεται. Τα αναλυτικά προγράμματα σπουδών κάνουν λίγες αναφορές στη

θέση της γυναίκας, ακόμα λιγότερες στον αγώνα των γυναικών για την απόκτηση δικαιωμάτων. Οι συμπεριφορές των εκπαιδευτικών, ακόμη και άθελά τους, αναπαράγουν τα κυρίαρχα πρότυπα για τα φύλα και παράγουν πολλών μορφών διακρίσεις μεταξύ των οποίων σε μεγάλο βαθμό και σεξιστικές. Τα σχολικά εγχειρίδια είναι γραμμένα, όπως και σχεδόν όλες οι επιστήμες με τις οποίες συνδέονται, υπό ένα κυρίαρχο ανδρικό πρίσμα. Επιπλέον, έρευνες δείχνουν πως οι γυναίκες εκπαιδευτικοί μπορεί να είναι περισσότερες, στις διευθυντικές θέσεις όμως υπερτερούν οι άντρες εκπαιδευτικοί.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο λοιπόν , οι μαθητές και οι μαθήτριες διαπραγματεύονται τις δικές τους ταυτότητες και συμπεριφορές οι οποίες επηρεάζουν τόσο τη σχολική όσο και τη μετέπειτα ζωή τους. Αν εξετάσουμε το ζήτημα από ιστορική σκοπιά , θα συνειδητοποιήσουμε ότι οι ταυτότητες που διαμορφώνουν τα παιδιά δεν είναι στατικά προϊόντα αλλά υπόκεινται σε συνεχείς αλλαγές και σταδιακές μεταβολές. Αυτό σημαίνει ότι το σχολείο δεν είναι ο μοναδικός παράγοντας που ευθύνεται για τη διαμόρφωση του “κοινωνικού” φύλου, αλλά και οτιδήποτε βρίσκεται έξω από αυτό , (οικογενειακές σχέσεις, φιλικές συναναστροφές, χώρος εργασίας, θρήσκευμα – το οποίο επιλέγεται ελεύθερα – και οι επικρατούσες αξίες του κοινωνικού συνόλου) ευθύνονται για τον κοινωνικό διαχωρισμό ανδρών και γυναικών.

Η σχέση της εκπαίδευσης με το φύλο είναι φανερό ότι λειτουργεί καταλυτικά για τον εκπαιδευτικό θεσμό , για τη δημιουργία μιας συγκεκριμένης στάσης , για την κοινωνία και

τη ζωή γενικά. Παραδοσιακά , η παιδεία είχε ως στόχο τη διαστρωμάτωση και διαιώνιση των ταξικών διαφορών , αποβλέποντας κυρίως στην κοινωνική συνέχεια και όχι στην κοινωνική αλλαγή . Κατά αναλογία το “κοινωνικό φύλο” χρησιμοποιήθηκε ως ένας τρόπος κατηγοριοποίησης των μαθητών, με τρόπο που τα αγόρια να ευνοούνται σε ορισμένα θέματα σε αντίθεση με τα κορίτσια αντανακλώντας έτσι τους μελλοντικούς τους ρόλους στην κοινωνία (αυτοί οι ρόλοι αναφέρονται παρακάτω).¹⁸

Σαφώς, η εκπαίδευση δε βρίσκεται σε αναντιστοιχία με την κοινωνία. Πέραν του σεξισμού της κοινωνίας, κομμάτι της οποίας είναι και η εκπαίδευση, στην Ελλάδα μια αντισεξιστική προοπτική στην εκπαίδευση θα συναντούσε πολλά εμπόδια εξαιτίας και της σχέσης, που ακόμη επικρατεί, μεταξύ θρησκείας και εκπαίδευσης. Το Υπουργείο παιδείας διά βίου μάθησης και θρησκευμάτων προβλέπει υποχρεωτική πρωινή προσευχή, θρησκευτικά σύμβολα, εκκλησιασμό κ.α. Αυτό συμβαίνει επειδή το Ελληνικό σύνταγμα λόγω του ότι ανέρχεται με την επίκληση του Τριαδικού θεού , θεσμοθετεί με νόμους και διατάξεις τη συν- λειτουργία κράτους και πολιτείας . Επομένως, η θρησκεία παίζει καθοριστικό ρόλο στον παράγοντα της εκπαίδευσης. Από πολλούς λοιπόν θεωρείται ότι η Θρησκεία αποτελεί έναν από τους πλέον σεξιστικούς θεσμούς. Όμως αν αναλογιστεί κανείς την ευθύνη της οικογένειας η οποία πρώτη μεταδίδει τις πρώτες αξίες στα

¹⁸Παπαταξιάρχης Ευθύμιος, Παραδέλης Θεόδωρος “ το φύλο στην ανθρωπολογία” (1992),σ. 19 -20

μέλη της χώρας η ίδια να πιστεύει απαραίτητα στην επίσημη θρησκεία του Ελληνικού κράτους, θα διαπιστώσει κανείς ότι δεν ευθύνεται η θρησκεία πάντα για τις σεξιστικές συμπεριφορές, αλλά η έλλειψη παιδείας των ανθρώπων λόγω παλαιών συνηθειών και διάφορων συνθηκών ζωής του παρελθόντος. Στην προσπάθειά τους λοιπόν, να εισάγουν οι εκπαιδευτικοί στα σχολεία αντισεξιστικές και διαπολιτισμικές πρακτικές, πέφτουν σε σφάλματα και μηδενίζουν άθελά τους οποιοδήποτε πολιτιστικό στοιχείο της χώρας τους στιγματίζοντας το θεσμό της θρησκείας/εκκλησίας

3.ΦΥΛΟ

3.1. (βιολογικό – κοινωνικό φύλο)

Σε γενικές γραμμές, ο όρος **βιολογικό** φύλο χρησιμοποιείται για να περιγράψει τις βιολογικές κατηγορίες του άνδρα και της γυναίκας, ενώ ο όρος **κοινωνικό** φύλο χρησιμοποιείται για να περιγράψει τις κοινωνικές κατηγορίες της αρρενωπότητας και της θηλυκότητας, δηλαδή τα χαρακτηριστικά και τη συμπεριφορά που αποδίδονται στο καθένα από τα δύο φύλα. Το φύλο στις κοινωνικές επιστήμες έχει πολιτιστικό περιεχόμενο και κωδικοποιεί μια σχέση

ιεράρχησης. Δεν αποτελεί, δηλαδή, μια δεδομένη ταυτότητα που αποδίδεται στο υποκείμενο, αλλά μια κοινωνικο-πολιτιστική και ιστορικο-πολιτική διαδικασία ταυτότητας, η οποία δεν επιδρά με τον ίδιο τρόπο σε όλα τα υποκείμενα. Το φύλο ως θεσμοθετηθέν σύστημα κοινωνικής ιεράρχησης και συνεπώς ως μορφή κοινωνικής ανισότητας, είναι εξουσιαστικό και καταπιεστικό, κυρίως για τις γυναίκες. Θα μπορούσαμε όμως, να ισχυριστούμε ότι το φύλο είναι καταπιεστικό για κάθε ανθρώπινο υποκείμενο, ακόμα και για τους άνδρες.¹⁹

Το κυρίαρχο στοιχείο για τον προσδιορισμό του φύλου είναι μέρος της ανατομίας του ανθρώπου. Το γενετικό μόριο των ανθρώπων τους δίνει το φύλο αρσενικό ή θηλυκό, άντρας ή γυναίκα. Στην πραγματικότητα, όμως, όπως και η σύγχρονη βιολογία παραδέχεται, αυτή η διαφορά στην ανατομία είναι υπεύθυνη μόνο για τις φυσικές διαφορές του σώματος²⁰ και για κάποιες διαφορετικές βιολογικές λειτουργίες μεταξύ αντρών και γυναικών. Το αν αυτές οι διαφορετικές σωματικές και βιολογικές λειτουργίες θα αποτελέσουν τη βάση ή την αιτία για τον διαχωρισμό και τον διαφορετικό ρόλο των φύλων μέσα σε μια κοινωνία, έχει να κάνει με το πώς η κοινωνία θα τις αντιμετωπίσει σε κάθε εποχή και σε κάθε πολιτισμό. Με άλλα λόγια, ναι, μόνο τα άτομα που έχουν θηλυκά γενετικά όργανα μπορούν να κυοφορούν. Η βιολογία τους, όμως είναι καθοριστική, μόνο ως προς αυτή τους την ικανότητα και όχι

¹⁹ <http://www.u-topia.gr/issues/61/169>

²⁰ Βλ., Giddens, Antony, (2002), «Γένος και Σεξουαλικότητα», *Κοινωνιολογία*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, σ. 153

για το αν θα γίνουν στοργικές μητέρες, άλλωστε δεν είναι όλες οι μητέρες στοργικές. Η μητρική στοργή ως μια κοινωνική επιταγή έγκειται στην ελεύθερη επιλογή του καθενός. Σίγουρα οι γυναίκες έχουν την τάση να είναι πιο ευαίσθητες λόγω του χαρίσματος της κυοφορίας και της μητρότητας που έχουν από τη φύση αλλά δεν είναι απόλυτο αυτό, αφού υπάρχουν και στοργικοί άνδρες στο ρόλο του πατέρα τη στιγμή που οι γυναίκες ενδεχομένως να μην είναι. Η αποδοχή λοιπόν του βιολογικού φύλου σχετίζεται με τη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου και της κοινωνίας εν γένει.¹⁷ Το **κοινωνικό** φύλο προσδιορίζεται από κοινωνικούς παράγοντες. Ο κοινωνικός ρόλος του φύλου αναφέρεται σε συμπεριφορές, ενδιαφέροντα και υποχρεώσεις που ορίζονται από την κοινωνία ως κατάλληλα αρμόζοντα σε άνδρες και γυναίκες. Η έννοια κοινωνικό φύλο και η αποδοχή της σημαίνει την κοινωνική και πολιτισμική διαφοροποίηση μεταξύ αντρών και γυναικών.²¹ Επιπλέον, αντιλαμβάνεται τις κοινωνικές και πολιτισμικές διαφοροποιήσεις ως τις κατεξοχήν υπαίτιες για την ανισότητα ανάμεσα στα φύλα. Ο Ε. Παπαταξιάρχης συμπυκνώνει πολύ εύστοχα τον προβληματισμό μας στις ακόλουθες φράσεις:

«Στο βαθμό, λοιπόν, που θέλουμε να μελετήσουμε τον άνθρωπο ως κοινωνικό όν, το ενδιαφέρον ζήτημα δεν είναι η βιολογική βάση του πολιτισμού αλλά η πολιτισμική βάση της βιολογίας»²²

²¹Βλ., Hughes, Michael, Kroehler, CarolynJ., (2007),σ. 420.

²²Παπαταξιάρχης, Ευθύμιος1992 «Εισαγωγή. Από τη σκοπιά του φύλου: Ανθρωπολογικές θεωρήσεις της σύγχρονης Ελλάδας». Στο Ε. Παπαταξιάρχης και Θ. Παραδέλλης (επιμ.), Ταυτότητες και Φύλο στη Σύγχρονη Ελλάδα. Αθήνα : Καστανιώτης: 11-98.

Οι έννοιες του θηλυκού φύλου και του αρσενικού φύλου, της θηλυκότητας και της αρρενωπότητας γενικά, της γυναίκας και του άντρα, αποκτούν σημασία από τη στιγμή που φορτίζονται νοηματικά με χαρακτηρισμούς, συνήθως αντιθετικούς μεταξύ τους, κοινωνικά και ιστορικά προσδιορισμένους. Στη συνέχεια, αυτή οι χαρακτηρισμοί και οι γυναικείες και οι αντρικές ιδιότητες παγιώνονται από τη στιγμή που με τη σειρά τους ενδύουν στη βάση του διαχωρισμού σχεδόν όλους τους αποδεκτά κοινωνικούς ρόλους. Από την αρχαία Ελλάδα ως τους σύγχρονους πολιτισμούς, το φύλο χρησιμοποιούνταν για να ενισχύσει με μια φυσικότητα τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των ανθρώπων. Η απόρριψη από μέρους μας του βιολογικού φύλου δεν σημαίνει, την άρνηση της διαφορετικής ανατομίας αντρών και γυναικών. Σημαίνει την απόρριψη αυτής της διαφοράς, πάνω στην οποία ορίζονται τα βιολογικά φύλα, ως ικανής να εδραιώσει ως διαφορετικά μεταξύ τους τα κοινωνικά άτομα. Σημαίνει την απόρριψη των γυναικείων και αντρικών ρόλων ως συνέπειες της βιολογίας και άρα ως κάτι φυσιολογικού.

Τα κοινωνικά άτομα, μαθαίνουν να είναι άντρες και γυναίκες και αυτή η εκμάθηση έχει άμεση σχέση με την κοινωνικοποίησή τους, η οποία επίσης αποτελεί μια εφόρου ζωής διαδικασία. Η μορφή και το περιεχόμενο της κοινωνικοποίησης συνδέεται με τις ηλικίες αλλά και τους θεσμούς και τις ομάδες στις οποίες συμμετέχουν τα άτομα, όπως η οικογένεια, το σχολείο, οι φίλιες, οι ομάδες στις οποίες

επιλέγουν τα άτομα να μετέχουν, η εργασία. Το να είναι το άτομο κοινωνικά αποδεκτό έχει άμεση σχέση με το πώς διαχειρίζεται το φύλο του στους διάφορους ρόλους που καλείται να επιτελέσει σε διάφορους κοινωνικούς χώρους. Η επιτέλεση του φύλου τους από τα άτομα δίνει υπόσταση στο φύλο, όπως σημειώνει εύστοχα η Μπάτλερ στο βιβλίο της *Gender Trouble: Feminism and the subversion of identity*: «.. οι διάφορες πράξεις του φύλου δημιουργούν την ιδέα του φύλου, και χωρίς τις πράξεις αυτές δεν θα υπήρχε το φύλο ολωσδιόλου».²³

²³Βλ., Νόβα – Καλτσούνη, Χρ., (1995), «Κοινωνικοποίηση», *Φιλοσοφικό – Κοινωνιολογικό Λεξικό*, τ. 3, εκδ. Κ. Καπόπουλος, Αθήνα, σ. σ. 85 – 86.

3.2 Θεωρίες για το φύλο

Πολύ πριν την εμφάνιση της ψυχολογίας και της κοινωνιολογίας ως επιστημών, θεωρίες για τα φύλα διατυπώθηκαν από τους φιλοσόφους. Και ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης εξέφρασαν απόψεις για τη συμπεριφορά και τα δικαιώματα των δύο φύλων, όπου διαπιστώνεται η ιδέα ότι η γυναίκα είναι ένας ατελής άνδρας. Στη σύγχρονη βιβλιογραφία έχουν αναπτυχθεί διάφορες θεωρίες που προσπαθούν να εξηγήσουν τις διαφορές στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά, τη συμπεριφορά και την κοινωνική θέση των δύο φύλων. Στη μεν ψυχαναλυτική θεωρία, τα στάδια της σεξουαλικής ωρίμανσης των παιδιών έχουν μεγάλη σημασία για την «ταύτιση» με συγκεκριμένους ρόλους. Για τα κορίτσια, σύμφωνα με τον Freud, ο δρόμος προς τη θηλυκή ταυτότητα περνά από τη συνειδητοποίηση της διαφοράς του γεννητικού τους οργάνου, όταν το συγκρίνουν με αυτό των αγοριών.

«Οι διάφορες θεωρίες για την ανάπτυξη του φύλου που έχουν προκαλέσει το μεγαλύτερο μέρος των ερευνών την τελευταία δεκαετία είναι : η θεωρία της *κοινωνικής μάθησης* , της *γνωστικής ανάπτυξης* και η θεωρία του *σχήματος φύλου*. Οι οπαδοί της πρώτης θεωρίας πιστεύουν ότι οι γονείς (ως οι παρέχοντες τις ενισχύσεις) ενισχύουν την κατάλληλη για κάθε φύλο συμπεριφορά , με την επιλογή των παιχνιδιών , με την

παρότρυνση της “αγοριστικής” ή της “κοριτσιόστικης” συμπεριφοράς και με την ενίσχυση αυτής της συμπεριφοράς , οι γονείς ενθαρρύνουν τα παιδιά τους να συμπεριφέρονται ανάλογα με το φύλο τους. (*Bandura* , 1997). Αν οι γονείς έχουν καλές σχέσεις με τα παιδιά τους αποτελούν μοντέλα προς μίμηση , ενθαρρύνοντας τα παιδιά τους να αποκτήσουν πρόσθετα χαρακτηριστικά της κατάλληλης για το φύλο τους συμπεριφοράς. Έτσι ,τα παιδιά ενισχύονται ή τιμωρούνται για διάφορα είδη συμπεριφοράς . Μαθαίνουν ,επίσης ,για την κατάλληλη συμπεριφορά του φύλου και από άλλα αρσενικά και θηλυκά πρότυπα (όπως αυτά στα προγράμματα της τηλεόρασης).²⁴

Μια δεύτερη ερμηνεία , βασίζεται στη θεωρία της *γνωστικής ανάπτυξης* . Ξέρουμε ήδη από τον Piaget ότι τα παιδιά αποκτούν την ικανότητα για συμβολική σκέψη στην ηλικία των 2 ετών , περίπου. Τα παιδιά χρησιμοποιούν αυτή την ικανότητα μέσω της αφομοίωσης των ιδεών για το φύλο τους κι έπειτα εφαρμόζοντας τις ιδέες αυτές στον εαυτό τους και αρχίζοντας να εκδηλώνουν συμπεριφορά κατάλληλη με το φύλο τους.

Μια Τρίτη θεωρία , η *θεωρία του σχήματος του φύλου* , είναι μια πιο πρόσφατη διαφορετική γνωστική ερμηνεία σύμφωνα με τον Bem(1992-3). Όπως προαναφέρθηκε , το σχήμα είναι ένα νοητικό προσχέδιο για την οργάνωση πληροφοριών και τα παιδιά αναπτύσσουν ένα σχήμα για το φύλο. Το σχήμα αυτό βοηθά τα παιδιά να

²⁴StephenElliotσελ. 192-93, Gutemberg, Αθήνα 2008

αναπτύξουν την ταυτότητα φύλου και να διαμορφώσουν έναν κατάλληλο για το φύλο τους ρόλο. Συνεπώς, τα παιδιά αναπτύσσουν ένα ολοκληρωμένο σχήμα ή μια εικόνα για το τι είναι φύλο και πώς πρέπει να είναι.

Η σύντομη αυτή παρουσίαση μας δείχνει ότι τόσο βιολογικές όσο και περιβαλλοντικές δυνάμεις συμβάλλουν στη διαμόρφωση του φύλου και οι διάφορες θεωρίες προσπαθούν να ερμηνεύσουν αυτή τη διαδικασία. » ²⁵

Πολύ πριν την εμφάνιση της ψυχολογίας και της κοινωνιολογίας ως επιστημών, θεωρίες για τα φύλα διατυπώθηκαν από τους φιλοσόφους. Και ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης εξέφρασαν απόψεις για τη συμπεριφορά και τα δικαιώματα των δύο φύλων, όπου διαπιστώνεται η ιδέα ότι η γυναίκα είναι ένας ατελής άνδρας.

Στη σύγχρονη βιβλιογραφία έχουν αναπτυχθεί διάφορες θεωρίες που προσπαθούν να εξηγήσουν τις διαφορές στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά, τη συμπεριφορά και την κοινωνική θέση των δύο φύλων. Στη μεν ψυχαναλυτική θεωρία, τα στάδια της σεξουαλικής ωρίμανσης των παιδιών έχουν μεγάλη σημασία για την «ταύτιση» με συγκεκριμένους ρόλους. Για τα κορίτσια, σύμφωνα με τον Freud, ο δρόμος προς τη θηλυκή ταυτότητα περνά από τη συνειδητοποίηση της διαφοράς του γεννητικού τους οργάνου, όταν το συγκρίνουν με αυτό των αγοριών. Η έλλειψη πέους τους δημιουργεί αισθήματα κατωτερότητας και περιφρόνησης τους φύλου τους. Βέβαια, αυτή η απλουστευτική θέση έγινε η αφετηρία για

²⁵StephenElliotσελ. 194-95, Gutemberg, Αθήνα 2008

κριτική ακόμα και από οπαδούς της ψυχανάλυσης, όπως η Karen Horney, που παραθέτει τη δική της γυναικο-κεντρική άποψη στον ανδρο-κεντρισμό της ψυχαναλυτικής θεωρίας. Η Horney, χωρίς να αρνείται την πιθανότητα ανάπτυξης του φθόνου του πέους και του άγχους του ευνουχισμού (για τα αγόρια), υποστήριξε ότι οι άνδρες αισθάνονται μειονεκτικά απέναντι στις γυναίκες, γιατί αυτές μέσω της αναπαραγωγής βρίσκονται σε πλεονεκτική θέση. Παρόμοια γυναικοκεντρική άποψη εξέφρασε αργότερα και η Nancy Chodorow.²⁶ Ο άξονας της κριτικής της Chodorow στα μέχρι τότε (τέλη της δεκαετίας του '70) δεδομένα της ψυχανάλυσης είναι η άποψη ότι η διαμόρφωση της διαφορετικής προσωπικότητας ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες έχει την αφετηρία της στις στενές σχέσεις μητέρας και παιδιού, και ειδικότερα στο γεγονός ότι η μητέρα είναι αυτή που αναλαμβάνει σχεδόν αποκλειστικά την ευθύνη της ανατροφής του παιδιού. Σε ό,τι αφορά τις διαφορές των δύο φύλων, υποστηρίζεται ότι αυτές οφείλονται σε «στρατηγικές που έχουν γενετική βάση και που αναπτύχθηκαν από άνδρες και γυναίκες για να αυξήσουν την αναπαραγωγική τους ικανότητα».²⁷

Από την άλλη, η θεωρία της «κοινωνικής μάθησης» υποστηρίζει ότι τα παιδιά διαμορφώνουν την ταυτότητα του φύλου και το σχετικό ρόλο μέσα από μια διαδικασία μάθησης που απαιτεί παρατήρηση, μίμηση και ενίσχυση. Καθώς το περιβάλλον θυμίζει στο παιδί διαρκώς ότι είναι αγόρι ή κορίτσι και το ενισχύει αντίστοιχα να ασχολείται με ανδρικά ή

²⁶ Stephen Elliot σελ. 196-97, Gutemberg, Αθήνα 2008

²⁷ Δεληγιάννη Β. και Ζιώγου <<θεωρίες για τις διαφορές των φύλων>> Θεσσαλονίκη, Βάγιας 1993, σς.43-44

γυναικεία πράγματα, αυτό καταλήγει να σκέφτεται για τον εαυτό του ως αγόρι ή κορίτσι. Με τον τρόπο αυτό, μέσα από την παρατήρηση, την ενίσχυση και τη μίμηση, η διαμόρφωση του κατάλληλου ρόλου του φύλου προηγείται της απόκτησης της ταυτότητας του φύλου.¹¹

Σύμφωνα πάλι με τη θεωρία της «γνωστικής ανάπτυξης», το παιδί δημιουργεί από μόνο του τις δικές του αξίες για το ρόλο των φύλων, στα πλαίσια μιας κοινωνικής δομής που ευνοεί τα στερεότυπα, ενώ οι άλλες θεωρίες υποστηρίζουν ότι αυτές οι αξίες αποκτώνται με την εσωτερικευση των εξωτερικών πολιτισμικών αξιών, σε μια διαδικασία που απαιτεί σε μεγάλο βαθμό προσαρμογή. Σύμφωνα με τον Kohlberg(βασικό εκπρόσωπο του θεωρητικού αυτού ρεύματος) τα βασικά χαρακτηριστικά αυτής της γνωστικής ανάπτυξης είναι²⁸:

Η ταυτότητα του φύλου, δηλαδή η αυτό-ένταξη των παιδιών στην κατηγορία «αγόρι» ή «κορίτσι», είναι το βασικό και κριτικό στοιχείο οργάνωσης των στάσεων του απέναντι στο ρόλο των δύο φύλων.

Αυτή η ταυτότητα του φύλου είναι το αποτέλεσμα μιας βασικής γνωστικής κρίσης που συντελείται σε πρώιμη αναπτυξιακή φάση.

Η βασική αυτό -κατηγοριοποίηση καθορίζει και τις βασικές αξίες. Από τη στιγμή που το παιδί κατηγοριοποιεί τον εαυτό τους ως αγόρι ή κορίτσι, αξιολογεί θετικά αντικείμενα και ενέργειες που έχουν σχέση με το δικό του φύλο.

²⁸CHODOROW N. "the reproduction of mothering : Psychoanalysis and the sociology of gender, Berkley C.A. University OF California Press 1978

3.3ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΡΟΛΟΥ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ ΚΑΙ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ

Το περιεχόμενο των ρόλων των δύο φύλων περιλαμβάνει **πεποιθήσεις** για τους άνδρες και τις γυναίκες (οι άνδρες είναι πιο διεκδικητικοί από τις γυναίκες), **προτιμήσεις** (για παράδειγμα η επιθυμία να είναι κανείς διεκδικητικός) και **υιοθέτηση** ορισμένων **τρόπων συμπεριφοράς** (το να συμπεριφέρεται κανείς με τρόπο διεκδικητικό).

Θα μπορούσαμε να διερευνήσουμε τη διαμόρφωση του κοινωνικού ρόλου του φύλου μέσα από τις δραστηριότητες των παιδιών. Να καταγράψουμε με τι παιχνίδια παίζουν, ποια παιχνίδια θεωρούν ανδρικά ή γυναικεία (πεποιθήσεις) και με ποια παιχνίδια θέλουν να παίζουν τα ίδια (προτιμήσεις). Ήδη στην ηλικία των δύο ετών το παιδί μπορεί να διακρίνει το φύλο σε εικόνες παραδοσιακών ανδρών και γυναικών. Παρόλα αυτά δεν κατανοεί ακόμη ότι το φύλο είναι ένα σταθερό και μόνιμο στοιχείο της ταυτότητας. Η σταθερότητα του φύλου και η μονιμότητα του φύλου έρχεται αργότερα. Από το τρίτο ή τέταρτο έτος της ηλικίας τους, πολλά παιδιά έχουν επίγνωση των στερεότυπων του φύλου σε ό,τι αφορά στα παιχνίδια και

στις δραστηριότητες των παιδιών: τι φορούν άνδρες και γυναίκες, με ποια παιχνίδια παίζουν τα αγόρια και με ποια τα κορίτσια κτλ. Παιδιά οκτώ ετών έχουν επίγνωση των στερεότυπων παρόμοια με αυτή των ενηλίκων. Σύμφωνα με τη θεωρία της κοινωνικής μάθησης την οποία υποστηρίζει ο Bandura, η συμπεριφορά του παιδιού διαμορφώνεται από τη συμπεριφορά των άλλων, ιδιαίτερα των γονέων. Αυτή η συμπεριφορά περιλαμβάνει τις διαφορές φύλου στη συμπεριφορά και τις στάσεις. Ο γονείς και άλλα σημαντικά πρόσωπα ενισχύουν συγκεκριμένες συμπεριφορές και αποθαρρύνουν ή αποδοκιμάζουν άλλες. Επιπλέον, τα παιδιά μιμούνται παρατηρώντας τη συμπεριφορά άλλων. Οι γονείς ενισχύουν δραστηριότητες και επιλογές παιχνιδιού που αρμόζουν στο φύλο του παιδιού. Από πολύ νωρίς οι γονείς δίνουν στα μικρά παιδιά, αγόρια και κορίτσια, διαφορετικά παιχνίδια. Κούκλες και οικιακά παιχνίδια για τα κορίτσια, αυτοκίνητα και αθλητικά παιχνίδια για τα αγόρια.

Ο τρόπος που οι πατέρες φέρονται στα παιδιά διαφέρει σημαντικά από αυτόν των μητέρων. Βρέθηκε σύμφωνα με τον Siegal, πως οι πατέρες θεωρούσαν πως τα αγόρια ήταν πιο δυνατά και σκληρά από τα κορίτσια και τα ενθάρρυναν στο σκληρό παιχνίδι, ενώ συγχρόνως αντιδρούσαν πιο αρνητικά στο παιχνίδι με κούκλες.

Η γνωστική αναπτυξιακή θεωρία της διαμόρφωσης του ρόλου του φύλου έχει τις βάσεις της στα κείμενα του Kohlberg. Ο Kohlberg θεωρούσε πως το παιδί είναι ένα ενεργό υποκείμενο που επιδιώκει να δώσει περιεχόμενο και να κατανοήσει το

κοινωνικό περιβάλλον. Οι στάσεις και οι πεποιθήσεις του ίδιου του παιδιού για τους ρόλους των δύο φύλων θεωρούνται πρωταρχικής σημασίας, γιατί καθοδηγούν τον τρόπο με τον οποίο αλληλεπιδρά με το περιβάλλον. Υποστήριζε πως η αυξανόμενη επίγνωση που έχει το παιδί για την ταυτότητα του φύλου του αποτελεί κρίσιμο στοιχείο για την περαιτέρω διαμόρφωση του φύλου του. Οι άλλοι λειτουργούν ως πρότυπα για μίμηση, αλλά αυτό γίνεται λόγω της αυτοκοινωνικοποίησης, της επίγνωσης δηλαδή πως το άτομο ανήκει σε ένα φύλο και πως τα άτομα που ανήκουν στο ίδιο φύλο κάνουν το ίδιο.

«Μπορεί κανείς, επίσης, να βρει ενδείξεις για να εντοπίσει και να κατανοήσει την τρέχουσα θέση των θηλυκών στα σχολεία εξετάζοντας τις διαδικασίες μέσα από τις οποίες τα αγόρια και τα κορίτσια αποκτούν την αίσθηση της ταυτότητας φύλου. Τόσο η βιολογία όσο και το περιβάλλον συμβάλλουν σε αυτό με σύνθετο και αλληλεπιδραστικό τρόπο. Οι περισσότεροι ψυχολόγοι σήμερα πιστεύουν ότι ένα αλληλεπιδραστικό αναπτυξιακό μοντέλο μπορεί να ερμηνεύσει τη συμπεριφορά. Με άλλα λόγια, οι αντιδράσεις μας προκαλούν αλλαγές στη συμπεριφορά των ανθρώπων γύρω μας και οι αντιδράσεις των άλλων προς εμάς αλλάζουν τη δική μας συμπεριφορά. Αυτοί αντιδρούν σε εμάς και εμείς αλλάζουμε. Είναι μια διαρκής διαδικασία που επηρεάζει είτε θετικά είτε αρνητικά τη διαμόρφωση της ταυτότητας του φύλου στα παιδιά.

Για αρκετά χρόνια οι ψυχολόγοι, ανταποκρινόμενοι στο αίτημα του Unger (1979 Unger&Crawford, 1996) μας

παρότρυναν να χρησιμοποιούμε τους όρους κοινωνικό και βιολογικό φύλο πιο προσεκτικά.»²⁹. Το *βιολογικό φύλο* (*sex*) ενός ατόμου είναι γενετικά καθορισμένο. Υπάρχει και το *κοινωνικό φύλο* (*gender*), που είναι πολιτισμικά και κοινωνικά κατασκευασμένο. Ένα από τα πρώτα πράγματα που ρωτούν οι γονείς στον υπέρηχο είναι το φύλο του παιδιού τους. Αυτόματα, αμέσως μετά, το δεύτερο που κάνουν είναι να ονειρεύονται (συνειδητά ή ασυνειδητά) το μέλλον του. Σχεδόν πάντα οι γονείς έχουν συγκεκριμένες προσδοκίες από τα αγόρια και άλλες από τα κορίτσια, με αποτέλεσμα να τα επιβραβεύουν για διαφορετικές πράξεις. Συχνά ενθαρρύνουν τους γιους τους να είναι πιο ανταγωνιστικοί και ανεξάρτητοι σε σχέση με τις κόρες τους. Στα αγόρια δίνουν ηλεκτρονικά παιχνίδια και όπλα και στις κόρες κούκλες και είδη κουζίνας. Ένα αγόρι που παίζει με κούκλες θα προκαλέσει την αμηχανία, αν όχι την αντίδραση των γονιών του, με αποτέλεσμα να αποθαρρύνεται από τα «κοριτσιίστικα» παιχνίδια. Έτσι, μέσα από αυτές τις διαδικασίες, τα αγόρια και τα κορίτσια αποκτούν διαφορετικές εμπειρίες ανάλογα με το φύλο τους και συνεπώς διαφορετικές συνήθειες και χαρακτηριστικά προσωπικότητας.

« Στο νέο πλαίσιο, η λέξη *βιολογικό φύλο*, αναφέρεται στον βιολογικό ανδρισμό ή τη βιολογική θηλυκότητα (π.χ. τα χρωμοσώματα του φύλου) και το κοινωνικό φύλο υποδηλώνει τις αντίστοιχες *ψυχολογικές πιυχές* (π.χ. αλλαγή ρόλων του κοινωνικού φύλου). Αν και δεν είναι εφικτή η απόλυτη διάκριση μεταξύ των δύο – δεν μπορούμε να ξεχωρίσουμε

²⁹Stephen Elliot σελ.194-95, Gutenberg, Αθήνα 2008

τελείως τις ιδέες μας για το κοινωνικό φύλο από το σώμα ενός ανθρώπου -, αυτή η διάκριση μας βοηθά να εστιάσουμε στις σημαντικές δυνάμεις που συμβάλλουν στην απόκτηση της ταυτότητας του κοινωνικού φύλου. Στο πλαίσιο αυτό , μπορούμε να διακρίνουμε ανάμεσα στην ταυτότητα του φύλου, τα στερεότυπα και τους ρόλους του φύλου.

Η ταυτότητα του φύλου είναι η πεποίθηση του ατόμου ότι ανήκει στο φύλο με το οποίο γεννήθηκε .

Τα **στερεότυπα φύλου** αντικατοπτρίζουν τις πεποιθήσεις για τα χαρακτηριστικά που συνδέονται με τον άνδρα ή τη γυναίκα.

Ο **ρόλος φύλου** αναφέρεται στην πολιτισμικά αποδεκτή σεξουαλική συμπεριφορά.»³⁰

³⁰StephenElliotσελ. 198-99, Gutenberg, Αθήνα 2008

3.4 ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ – ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΑΛΗΘΕΙΕΣ

«Αν δούμε συνοπτικά τις βασικές θέσεις που εκφράζονται από τη θεωρία της πολιτισμικής κατασκευής , διαπιστώνουμε πως από αυτή τη σκοπιά το φύλο και τα σημαινόμενά του απορρίπτουν το φυσικό τους χαρακτήρα, σε αυτό το πλαίσιο , το φύλο , οι ταυτότητες και τα συναισθήματα που είναι συνδεδεμένα με αυτό , αποτελούν πολιτισμικά μορφώματα και , ως, τέτοια, ακολουθούν την ιδιότητα του πολιτισμού και διαμορφώνονται από τις δράσεις και τις σχέσεις των ανθρώπων. Το φύλο παραμένει κεντρικό σύμβολο , μέσω του οποίου το υποκείμενο αποκτά ταυτότητες, αποτελεί πολιτισμική κατηγορία η οποία εφαρμόζεται στη δράση , νοηματοδοτεί τα κοινωνικά της αποτελέσματα και κατά τη διάρκειά της , αναπαράγεται και μετασχηματίζεται.

Στο πλαίσιο των πολιτισμικών συμβόλων , πρέπει να επισημανθεί ότι από πολιτική άποψη τα σύμβολα δεν είναι ισοδύναμα , αλλά –με βάση το πολιτισμικό φορτίο που φέρουν διακρίνονται σε λιγότερο ή περισσότερο βασικά. Το φύλο αποτελεί κυρίαρχο σύμβολο , γιατί μέσω αυτού αποδίδεται πολιτισμικό νόημα στον εαυτό , το υποκείμενο αποκτά ταυτότητα (πολιτισμικά νοήματα του εαυτού από τη χρήση συμβόλων) , που είναι απαραίτητες για την επικοινωνία.»³¹

Από πολύ μικρή, λοιπόν, ηλικία τα αγόρια μαθαίνουν πως οι άντρες πρέπει να είναι δυνατοί, επιθετικοί, ανεξάρτητοι, γενναίοι, ηγεμονικοί και όχι πολύ

³¹ Παπαταξιάρχης Ευθύμιος, Παραδέλης Θεόδωρος(1992), οπ.π σ.σ. 19 -20

συναισθηματικοί. Αντίστοιχα, τα κορίτσια πρέπει να δείχνουν αδύναμα, ευγενικά, συναισθηματικά και να έχουν καλούς τρόπους. Και εδώ μπαίνει το ερώτημα : Είναι αυτά τα στερεότυπα βοηθητικά για την υγιή ανάπτυξη της ταυτότητας του φύλου τους ή μήπως περιορίζουν τις κλίσεις και τις ικανότητές τους; Για παράδειγμα , αν ένα κορίτσι δείξει μια προτίμηση στις μηχανές ή στα αυτοκίνητα, δεν θα είναι λάθος να χαρακτηρίσουμε την κλίση του αυτή ως έλλειψη θηλυκότητας; Και αν ένα αγόρι δείξει μια προτίμηση στη μαγειρική, δεν είναι αποτρεπτικό για την κλίση του αν του πούμε πως το μαγείρεμα είναι γυναικεία δουλειά; Σύμφωνα , πάντως, με τους ειδικούς, τα αγόρια που διδάσκονται ότι « οι άντρες δεν κλαίνε», στην ενήλικη ζωή τους δυσκολεύονται να εκφράσουν τα συναισθήματά τους και μπορεί να γίνουν εσωστρεφή και να παρουσιάσουν ελλείψεις στις κοινωνικές τους σχέσεις. Όταν έχουν μάθει πως είναι ντροπή να παίξουν με κουζινικά, πιθανώς αργότερα να νιώσουν αμηχανία, όταν κρατήσουν αγκαλιά το παιδί τους ή τους φερθεί η σύντροφός τους τρυφερά. Σε κάποιες άλλες παλαιότερες εποχές, πιθανότατα να μην αντιμετώπιζαν κανένα πρόβλημα, αλλά σε μια εποχή σαν τη δική μας, που οι άντρες όλο και περισσότερο ασχολούνται ενεργά με τα παιδιά τους και όλο και πιο συχνά συμμετέχουν στο νοικοκυριό , κάθε άλλο παρά σωστό είναι αυτό το στερεότυπο.

Οι διάφοροι μύθοι που υπάρχουν σχετικά με τους λόγους για τους οποίους κάποια επαγγέλματα είναι κατάλληλα για γυναίκες και άλλα όχι, πρέπει να καταρριφθούν από τους/τις εκπαιδευτικούς. Μέσα στη τάξη πρέπει να αίρονται οι

προκαταλήψεις και τα κοινωνικά στερεότυπα που δεν θεωρούν ικανές τις γυναίκες για όλες τις δουλειές, π.χ. λόγω έλλειψης μυϊκής δύναμης, ή λόγω εγκυμοσύνης και ανατροφής των παιδιών, καθώς τα στερεότυπα αυτά τις εμποδίζουν από το να κάνουν καριέρα ή ακόμη και να προσληφθούν έναντι ενός άντρα σε κάποια εργασία. Αντίθετα, για να καταπολεμηθούν τέτοιου είδους στερεότυπα και προκαταλήψεις, είναι απαραίτητο να προωθείται η ισότητα των δύο φύλων τόσο στους χώρους εργασίας όσο και στη συμμετοχή και στη φροντίδα του ιδιωτικού χώρου και της οικογένειας. Επιπροσθέτως, το μάθημα είναι κατάλληλο για να διαφωτίσει τα παιδιά για τη συμβολή και τη διάκριση των γυναικών τόσο σε διάφορα επαγγέλματα, όσο και στους τομείς των επιστημών και της τεχνολογίας, αλλά και στην πολιτική και την κοινωνία γενικότερα. Ακόμη, όλα αυτά, θα έπρεπε να υιοθετούνται, όπου είναι δυνατό, κατά τη διδασκαλία όλων των μαθημάτων. Ειδικά, το θέμα του επαγγελματικού διαχωρισμού, εξακολουθεί να αναπαράγεται σε μεγάλο ηπιαγωγείο. (Παπαταξιάρχης, 1996, σ.198,)

Σύμφωνα με τελευταίες έρευνες, αγόρια και κορίτσια που δεν έχουν έντονα ανεπτυγμένα τα στερεότυπα του φύλου τους τείνουν να έχουν μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση, κατανόηση και ευελιξία στις κοινωνικές τους σχέσεις. Ως ενήλικες, ολοκληρώνονται ευκολότερα επαγγελματικά, μιας και η συμπεριφορά τους είναι σαφώς πιο προσαρμοσμένη στις απαιτήσεις των καιρών μας. Αντίθετα, ενήλικες που μεγάλωσαν με τα αυστηρά πρότυπα του φύλου τους,

δυσκολεύονται περισσότερο να ενταχθούν ομαλά στην κοινωνία, καθώς οι άντρες παρουσιάζουν πιο εύκολα προβλήματα έκφρασης συναισθημάτων και οι γυναίκες νιώθουν ανίσχυρες . Γι' αυτό καλό θα ήταν κάθε γονιός να φροντίσει για μια πιο ισορροπημένη διαπαιδαγώγηση όσον αφορά στο φύλο των παιδιών. Πρέπει να μάθουμε στους γιους μας πως δεν είναι ντροπή να έχουν συναισθήματα και να τα εκφράζουν, πως δεν υπάρχουν αντρικές και γυναικείες δουλειές στο σπίτι, αλλά μόνον δουλειές που πρέπει να γίνουν, και πως τη δύναμή τους πρέπει να τη χρησιμοποιούν ,για να προστατεύουν τα πιο «αδύναμα» μέλη της οικογένειας και όχι για να επιβάλλονται σε αυτά. Παρομοίως, τα κορίτσια οφείλουν να μάθουν πως δεν είναι ντροπή να παίζουν με τουβλάκια ή με ηλεκτρονικούς υπολογιστές, πως και οι γυναίκες και οι άντρες μπορούν να γίνουν εξίσου καλοί οδηγοί και πως το φύλο τους δεν θα τους βάλει περιορισμούς στην επαγγελματική

τους σταδιοδρομία. Αυτά θα βοηθήσουν τα παιδιά να αποκτήσουν προσαρμοστικότητα και αυτοπεποίθηση, αξίες ιδιαίτερα χρήσιμες για τη ζωή τους.

4.ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΥ

4.1 Ταυτότητες φύλου και παιδιά προσχολικής ηλικίας

Στο δεύτερο μέρος θα παρουσιάσουμε τη συζήτηση που γίνεται στη σχετική βιβλιογραφία αναφορικά με την κοινωνικοποίηση των νηπίων με βάση το φύλο τους. Αυτή κρίνεται απαραίτητη γιατί θεμελιώνει και το συνολικό πλαίσιο παρέμβασης που προτείνεται στην εκπαιδευτική

διαδικασία του Νηπιαγωγείου. Εκείνο που θα μας απασχολήσει κυρίως είναι το πώς τα παιδιά προσχολικής ηλικίας διαμορφώνουν, εσωτερικεύουν και αφομοιώνουν πρότυπα συμπεριφοράς, στάσεων, κανόνων, αξιών που σχετίζονται με το φύλο τους και που είναι αποδεκτά στην κοινωνία, όπου ζουν και αναπτύσσονται. Η Tibbets (1979) υποστηρίζει ότι η κοινωνικοποίηση ως προς το ρόλο του φύλου περιλαμβάνει «τις διαφορετικές διαδικασίες και τα μέσα που χρησιμοποιούνται για να προετοιμάσουν τα αρσενικού και θηλυκού γένους άτομα για τους ρόλους που η κοινωνία ορίζει ως κατάλληλους για το φύλο τους».

Η συνειδητοποίηση από το παιδί του βιολογικού του φύλου και η αφομοίωση των χαρακτηριστικών του κοινωνικού του φύλου γίνεται με δύο τρόπους. Ο πρώτος τρόπος είναι η διαφορετική αλληλεπίδραση των μελών της κοινωνίας με κάθε παιδί ανάλογα με το αν πρόκειται για αγόρι ή για κορίτσι. Ο δεύτερος τρόπος σχετίζεται με τη σταδιακή ανάπτυξη των γνωστικών ικανοτήτων του παιδιού και την ικανότητα του να μιμείται πρότυπα - πραγματικά ή συμβολικά - του ίδιου με αυτό φύλου.

Σήμερα είναι πια ευρύτατα παραδεκτό ότι τα διαφορετικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας και οι τρόποι συμπεριφοράς των φύλων και κατ' επέκταση οι διαφορετικοί ρόλοι που στο κάθε φύλο αποδίδονται, είναι κοινωνικά και όχι βιολογικά προκαθορισμένοι. Με άλλα λόγια οι βιολογικές διαφορές που εντοπίζονται στα δύο

φύλα δεν επηρεάζουν παρά έμμεσα την ανάπτυξη του ρόλου του φύλου, μέσω των τυπικών κοινωνικών αντιδράσεων στις διαφορές αυτές ³²

Είναι πιθανό στις διάφορες κοινωνίες να τροποποιούνται κάπως οι παραδοσιακοί ρόλοι που αποδίδονται στους άνδρες και στις γυναίκες, ανάλογα με την κουλτούρα και τα κοινωνικά στερεότυπα της κάθε κοινωνίας.³³

³²Tibbetts, S.L. (1979) Sexism in children's magazines. University of Pennsylvania:
Unpublished Doctor's Dissertation

³³Μαραγκουδάκη, Ε. (2005), (Δέκδοση), Εκπαίδευση και Διάκριση των φύλων. Παιδικά αναγνώσματα στο νηπιαγωγείο, Οδυσσέας, Αθήνα, σελ. 84-102

4.2 ΑΠΟ ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΣΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

Τα παιδιά μέσα από την οικογένειά τους, που αποτελεί έναν κυρίαρχο φορέα κοινωνικοποίησης, αποκτούν την ταυτότητα του φύλου τους και φτάνουν στις τάξεις του νηπιαγωγείου έχοντας ήδη εγχαράξει στη συνείδησή τους ορισμένες στερεότυπες αντιλήψεις αναφορικά με τους διαφορετικούς ρόλους και τις διαφορετικές συμπεριφορές των δύο φύλων.

Από την ηλικία των 2-2,5 ετών, όπως προαναφέρθηκε, έχουν ήδη αρχίσει να διαμορφώνουν μια αντίληψη σχετικά με το φύλο τους και το φύλο των άλλων γύρω τους³⁴. Η αντίληψη αυτή γίνεται λίγο πιο ξεκάθαρη γύρω στην ηλικία των 3 ετών, κατά την οποία είναι πια σε θέση όχι μόνο να κατηγοριοποιούν τα άτομα με βάση το φύλο τους αλλά και να αποδίδουν συγκεκριμένα αντικείμενα και δραστηριότητες σε άνδρες ή σε γυναίκες. Μέσα από τις καθημερινές τους εμπειρίες τα παιδιά μπορούν να θεωρήσουν ως «γυναικεία» αντικείμενα ή δραστηριότητες πχ ένα κραγιόν, μια φούστα, το πλύσιμο των πιάτων, το μαγείρεμα, ενώ ως «ανδρικά» ένα κουστούμι, μια γραβάτα,

³⁴Thomson, S. (1975) «Sexlabelandearlyroleddevelopment».

Child Development, 46, p. 339-347

ένα κατσαβίδι κ ά, αλλά και να διακρίνουν τα κατεξοχήν «γυναικεία» από τα κατεξοχήν «ανδρικά» επαγγέλματα, π.χ. αεροσυνοδός-γυναίκα, πιλότος-άνδρας.

Ως την ηλικία αυτή τα παιδιά χρησιμοποιούν ως κριτήριο για την κατηγοριοποίηση ανδρών και γυναικών με βάση το φύλο τους εξωτερικά κυρίως χαρακτηριστικά και όχι βιολογικά – ανατομικά δεδομένα. Δεν έχουν αποκτήσει, θα λέγαμε, την έννοια της σταθερότητας του φύλου, η οποία είναι καθοριστική για την κοινωνικοποίησή τους ως προς το φύλο και η οποία σύμφωνα με τη θεωρία του Mead, αποκτάται γύρω στην ηλικία των 7 ετών. Νεότερες, ωστόσο, μελέτες υποστηρίζουν ότι η απόκτηση της έννοιας της σταθερότητας του φύλου σχετίζεται με τη γενικότερη νοητική ανάπτυξη του παιδιού και χρονολογικά εντάσσεται στην ηλικία των 4 έως 6 ετών.³⁵

Σε σχέση με τον εαυτό τους έχει διαπιστωθεί ότι τα παιδιά ήδη από τα 3 τους χρόνια προτιμούν να παίζουν με παιδιά ίδιου με αυτά φύλου ή με παιχνίδια τα οποία θεωρούνται κατάλληλα για το φύλο τους³⁶, αξιολογούν θετικότερα ό,τι αποδίδεται στο φύλο τους (Brown, 1956) και γενικά

³⁵Markus, D.-Overton, W. (1978) «The development of cognitive gender constancy and sex-role preferences»Child Development, 49, p.433-444

³⁶ Blakemore, J.-LaRue, A.-Dlejn, A. «Sex-appropriate toy preference and the ability to conceptualize toys as sex-role related». Development Psychology

θα υποστηρίζαμε ότι έχουν την τάση να παρατηρούν και να μιμούνται τους τρόπους συμπεριφοράς και τις αντιδράσεις ομόφυλων προς αυτά μοντέλων ³⁷. Επίσης, κατά την ηλικία αυτή τα παιδιά έχουν ήδη εσωτερικεύσει έναν μεγάλο αριθμό κοινωνικών αντιλήψεων και προσδοκιών σχετικών με το φύλο τους, από τις οποίες είναι δύσκολο να απαλλαγούν ³⁸.

Όσον αφορά στην υιοθέτηση των στερεότυπων κοινωνικών αντιλήψεων σχετικά με τους ρόλους και τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας των δύο φύλων από παιδιά προσχολικής ηλικίας, έχουν γίνει δύο σημαντικές παρατηρήσεις. Αρχικά έχει διαπιστωθεί ότι τα αγόρια φέρουν περισσότερες σεξιστικές αντιλήψεις σε σχέση με τα κορίτσια κατά την προσχολική ηλικία και ότι σε όλες τις ηλικίες προτιμούν να ακολουθούν πιστά μόνο ό,τι και όσα θεωρούν ότι αρμόζουν και είναι αποδεκτά για το φύλο τους.³⁹Μια τέτοια διαπίστωση θα μπορούσε να

, 15, 1979, p. 339-340

³⁷Markus, D.-Overton, W. (1978) «The development of cognitive gender constancy and sex-role preferences», *Child Development*, 49, p. 433-444

³⁸Hampson, J. (1965) «Determinants of psychosexual orientation», in Frank Beach (Ed.) *Sex and Behavior*. New York: John Wiley and sons, Inc., p.p 30-45

³⁹Brown, D.G. «Sex role preferences in young children», *Psychological Monographs*70, 1956, p.p 1-19.

δικαιολογηθεί αν λάβουμε υπόψη μας τον αυστηρότερο τρόπο με τον οποίο οι γονείς αντιδρούν και αποδοκιμάζουν τα αγόρια, όταν υιοθετούν συμπεριφορές που προσιδιάζουν στο γυναικείο φύλο, είτε γιατί φοβούνται και προσπαθούν να αποτρέψουν μια πιθανή μελλοντική

ομοφυλοφιλία ⁴⁰, είτε γιατί, καθώς ο ρόλος του ανδρικού φύλου έχει περισσότερα προνόμια και κοινωνικό κύρος απ' ό τι αυτός του γυναικείου, αξιολογείται θετικότερα τόσο από τους γονείς όσο και από τα παιδιά⁴¹.

Μια δεύτερη διαπίστωση σχετικά με τις στερεότυπες αντιλήψεις που τα παιδιά υιοθετούν για τους ρόλους των δύο φύλων είναι ότι αυτές σχετίζονται με το κοινωνικοοικονομικό επίπεδό τους. Συγκεκριμένα, έχει διαπιστωθεί ότι τα παιδιά, που προέρχονται από τα κατώτερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα έχουν περισσότερο στερεότυπες και παραδοσιακές αντιλήψεις για τα φύλα σε σχέση με τα παιδιά, που προέρχονται από τα μεσαία και ανώτερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα και ότι γενικά οι δραστηριότητες και οι τρόποι

⁴⁰Maccoby, E.E.-Jacklin, C. (1974) *The psychology of sex differences*. Stanford, California: Stanford University Press

⁴¹Feinman, S. (1981) «Why is cross-sex-role behavior more approved for girls than for boys? A status characteristic approach». *Sex Roles*, Vol.7, No 2, p. 289-299

συμπεριφοράς τους συμφωνούν προς τα παραδοσιακά στερεότυπα των φύλων ⁴².

Γενικά, λοιπόν, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι τα παιδιά φτάνοντας στο νηπιαγωγείο έχουν ήδη γνωρίσει τα κοινωνικά στερεότυπα για τα φύλα. Γνωρίζουν το φύλο τους και το φύλο των άλλων γύρω τους και ταυτόχρονα είναι σε θέση να κατηγοριοποιούν τις δραστηριότητες, τα επαγγέλματα και τα αντικείμενα που στερεότυπα θεωρούνται ότι χρησιμοποιούνται από άνδρες ή από γυναίκες. Ωστόσο, η ηλικία φοίτησης στο νηπιαγωγείο αποτελεί μια αποφασιστικής σημασίας περίοδο, καθώς στην ηλικία των 3.5 έως 5.5 ετών τα παιδιά οριοθετούν πλήρως το ρόλο του φύλου τους.

Γι' αυτό το λόγο απαιτείται ιδιαίτερη προσοχή και ευαισθητοποίηση σε θέματα ισότητας των δύο φύλων, καθώς τα παιδιά αυτής της ηλικίας συμβιβάζονται εύκολα στις απαιτήσεις της/του νηπιαγωγού, έχουν ιδιαίτερη ανάγκη της αποδοχής της/του και ταυτόχρονα έχουν την τάση να συμμορφώνονται με οτιδήποτε τους λέγεται για το φύλο τους, αλλά και να μιμούνται τρόπους συμπεριφοράς και αντιδράσεις ομόφυλων προς αυτά μοντέλων.

Στο σημείο αυτό θα ήταν σημαντικό να αναφερθούμε σε ορισμένους τρόπους, πρακτικές και διαδικασίες που

⁴²Rabban, M. (1950) «Sex role identity in young children in two diverse social groups». Genetic Psychology Monographs, 42. p. 81-158.

υλοποιούνται στο νηπιαγωγείο και χρησιμοποιούν οι νηπιαγωγοί, συνειδητά ή ασυνείδητα, για την κοινωνικοποίηση των παιδιών ως προς το φύλο τους. Το νηπιαγωγείο αποτελεί ένα θεσμό και είναι υπεύθυνο για την αγωγή και εκπαίδευση παιδιών προσχολικής ηλικίας και αποσκοπεί στην ανάπτυξη των κοινωνικών, λεκτικών και γνωστικών ικανοτήτων του παιδιού, περισσότερο συστηματικά και οργανωμένα από ό,τι αυτό παρέχεται στην οικογένεια. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, έχει διαπιστωθεί ότι και οι νηπιαγωγοί, όπως άλλωστε και τα μέλη της οικογένειας του παιδιού, αλλά και του άμεσου κοινωνικού του περιβάλλοντος, αλληλεπιδρούν διαφορετικά με τα παιδιά και έχουν διαφορετικές προσδοκίες από αυτά ανάλογα με το φύλο τους.⁴³

Συγκεκριμένα, αν ζητηθεί από το διδακτικό προσωπικό των νηπιαγωγείων να περιγράψει τα παιδιά της τάξης του, θα διαπιστώσουμε ότι γενικά υπάρχει η τάση τα αγόρια να περιγράφονται ως άτακτα, ανυπάκουα, επιθετικά, ενώ τα κορίτσια ως υπάκουα, φρόνιμα, ευγενικά, ευαίσθητα και δειλά. Είναι χαρακτηριστική η ευκολία και η ετοιμότητα με την οποία οι νηπιαγωγοί αποδίδουν στα παιδιά αυτές τις ιδιότητες, γεγονός που αποδεικνύει ότι αναφέρονται κυρίως σε διαφορές των φύλων και όχι σε ατομικές διαφορές. Θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι τα

⁴³ (Τζιανίνι-Μπελόττι, 1977, Hartley, 1980, Witcher, 1984)

παιδιά, λόγω της διαφορετικής κοινωνικοποίησής τους από την οικογένειά τους με βάση το φύλο τους, είναι πιθανό να εκδηλώνουν στερεότυπες συμπεριφορές και χαρακτηριστικά προσωπικότητας ανάλογα με το φύλο τους. Εκείνο, ωστόσο, που υποστηρίζεται είναι ότι οι νηπιαγωγοί αρκούνται στο να εντοπίζουν αυτές τις διαφοροποιήσεις και δεν παρεμβαίνουν προκειμένου να τις αμβλύνουν ή και να τις εξαλείψουν. Αντιθέτως μάλιστα, συνεχίζοντας και οι ίδιες/οι να έχουν διαφορετικό τρόπο συμπεριφοράς και αλληλεπίδρασης με τα παιδιά ανάλογα με το αν είναι αγόρια ή κορίτσια, τις σταθεροποιούν και τις διαιωνίζουν.

Για παράδειγμα, έχει διαπιστωθεί ότι οι νηπιαγωγοί επαινούν συχνά τα κορίτσια για την υπακοή τους και χρησιμοποιούν τη συμπεριφορά τους ως παράδειγμα προς μίμηση για τα αγόρια ενώ από την άλλη, επειδή θεωρούν τα αγόρια πιο επιθετικά, τα προσέχουν περισσότερο, αλληλεπιδρούν συχνότερα μαζί τους και γενικά έχουν την τάση να τα τιμωρούν συχνότερα και σκληρότερα από τα κορίτσια. Φαίνεται όμως, ότι η διαφορετική αυτή αντιμετώπιση συντελεί στη διαιώνιση αυτής της συμπεριφοράς, δηλαδή, τα αγόρια να εξακολουθούν να είναι επιθετικά και ανυπάκουα και τα κορίτσια υπάκουα και συνεργάσιμα.⁴⁴

⁴⁴Serbin, O'Leary, Kent, Tonich, 1973, Cherry, 1975

Έχει επίσης διαπιστωθεί ότι οι νηπιαγωγοί έχουν την τάση να προσέχουν τα αγόρια περισσότερο, ακόμη και όταν βρίσκονται μακριά τους, ενώ τα κορίτσια τα προσέχουν μόνο όταν τις/ τους πλησιάζουν, ενισχύοντας με αυτόν τον τρόπο την ανεξαρτησία των αγοριών και την προσκόλληση των κοριτσιών. Από την άλλη, φαίνεται ότι οι νηπιαγωγοί, όταν τα κορίτσια ζητούν τη βοήθειά τους σε κάποια δραστηριότητα, αντί να τους δώσουν οδηγίες ολοκληρώνουν οι ίδιες ή οι ίδιοι τη δραστηριότητα, ενώ στα αγόρια φαίνεται ότι δίνουν 8 φορές περισσότερες οδηγίες από ό,τι στα κορίτσια.⁴⁵

Μια άλλη τάση που παρατηρείται στο νηπιαγωγείο είναι ότι τόσο το διδακτικό προσωπικό όσο και η ομάδα των συνομηλίκων ενισχύει τα παιδιά να παίζουν με παιχνίδια, που θεωρούνται τυπικά και αρμόζουν στο φύλο τους. Έτσι και μέσα στις τάξεις του νηπιαγωγείου παρατηρείται τις περισσότερες φορές τα αγόρια να παίζουν παιχνίδια κινητικά, παιχνίδια περιπέτειας και καταστροφών, ενώ τα κορίτσια να παίζουν συχνά με κούκλες και μικρογραφίες ειδών οικιακής χρήσης.⁴⁶

Μια επιπλέον πρακτική που οι νηπιαγωγοί υιοθετούν στα πλαίσια των παιδαγωγικών πρακτικών τους στο

⁴⁵ Serbin, L.-O'Leary, K.-Kent, R.-Tonich, J. (1973) «A comparison of teacher response to the preacademic and problem behavior of boys and girls», *Child Development*, 44. σ.σ. 796-804

⁴⁶ Τζιανίνι-Μπελόττι, 1977, Hartley, 1980, Witcher, 1984

νηπιαγωγείο είναι ο διαχωρισμός των παιδιών σε ομάδες με συχνότερο κριτήριο το φύλο τους . Συγκεκριμένα, διαπιστώθηκε ότι οι νηπιαγωγοί βάζουν τα παιδιά να συναγωνίζονται σε θέματα πειθαρχίας και τάξης, αλλά και σε διάφορες δραστηριότητες και σε αρκετά παιχνίδια συχνά αποδίδουν την επιτυχία ή την αποτυχία στο φύλο και όχι στα ίδια τα παιδιά. Είναι, για παράδειγμα, δυνατό σε μια δραστηριότητα να πουν « Μπράβο, κέρδισαν τα αγόρια, γιατί είναι πιο γρήγορα!». Με τον τρόπο αυτό ενισχύεται στα παιδιά και των δύο φύλων ο ανταγωνισμός, αλλά και παγιώνονται οι στερεότυπες αντιλήψεις σχετικά με τις διαφορές στα χαρακτηριστικά τους και στις δραστηριότητες που προσιδιάζουν στα αγόρια ή στα κορίτσια. Έχει, επίσης, παρατηρηθεί ότι οι νηπιαγωγοί συχνά αναθέτουν στα παιδιά δραστηριότητες, που προσιδιάζουν στους μελλοντικούς τους ρόλους. Για παράδειγμα, ζητούν συχνά από τα κορίτσια να μαζέψουν τα παιχνίδια ή να τακτοποιήσουν την αίθουσα, κάτι που σπάνια ζητούν από τα αγόρια.⁴⁷

Επιπρόσθετα, είναι πιθανότερο οι νηπιαγωγοί να επαινέσουν ένα κορίτσι για τα ρούχα ή την προσεγμένη εξωτερική εμφάνιση, από ό,τι ένα αγόρι.⁴⁸ Με τον τρόπο

⁴⁷Τζιανίνι-Μπελόττι, Ε. (1977) Από την πλευρά των κοριτσιών. μτφ. Μοσχονά, Λ. Αθήνα: Βέργος

⁴⁸Delamont, S. (1980) Sex roles and the school. London: MethuenandCo.

αυτό καλλιεργούν και ενισχύουν στα κορίτσια την ωραιότητα και τη συνεχή ενασχόληση με την εξωτερική τους εμφάνιση. Έτσι, ενώ οι νηπιαγωγοί φαίνεται να ενισχύουν στα κορίτσια τη φιλαρέσκεια, στα αγόρια ενισχύουν τη σκληρότητα και τον έλεγχο της ευσυγκινησίας. Φαίνεται, δηλαδή, να επαινούν τα αγόρια για το θάρρος τους και την ικανότητά τους να προστατεύουν μόνο τους τον εαυτό τους από τους άλλους, ενώ πολλές φορές τα αποθαρρύνουν από το να κλαίει, χρησιμοποιώντας εκφράσεις όπως «Οι άνδρες δεν κλαίει!»

Συνοψίζοντας τα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω θα υποστηρίξουμε ότι το νηπιαγωγείο αποτελεί ένα θεσμό στον οποίο συνειδητά ή ασυνείδητα παγιώνονται και διαιώνονται οι στερεότυπες και παραδοσιακές ως προς τα φύλα αντιλήψεις. Τόσο η οικογένεια όσο και το νηπιαγωγείο χρησιμοποιούν ανάλογους μηχανισμούς και πρακτικές για την κοινωνικοποίηση των παιδιών ως προς το φύλο τους. Οι κυρίαρχες αντιλήψεις και πρακτικές για τα δύο φύλα προσφέρονται για ανίχνευση, καταγραφή και συστηματική

εκπαιδευτική παρέμβαση με σκοπό την αποδόμησή τους και την πρόταση για ισότιμη μεταχείριση των δύο φύλων στην εκπαίδευση και την κοινωνία.

4.2. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

«Η επιρροή του/της εκπαιδευτικού στους/στις μαθητές/τριες ξεκινά από τη ναρχειότητα. Η αγάπη των παιδιών και θαυμασμός προς το δάσκαλο είναι γεγονόσκαυ αυτό δείχνει πόσο θετικά ή αρνητικά μπορεί να επηρεάσει τα παιδιά. Ωστόσο ο/η δάσκαλος/α είναι κι αυτοί άνθρωποι που κουβαλούν τα δικά τους στερεότυπα. Ο/η εκπαιδευτικός ανήκει κι αυτός στην ομάδα, στο κοινωνικό περιβάλλον των παιδιών έχοντας μια αδιάκοπη ανταλλαγή πληροφοριών και επικοινωνίας μαζί τους. Σύμφωνα με την έρευνα των Lawrence και Leather (1999) η επίδραση των στερεότυπων δεν είναι αποτέλεσμα τυχαίων γεγονότων. εντούτοις, τα άτομα εξατομικεύουν τις κρίσεις τους και μειώνουν την επίδραση των στερεότυπων, όταν παρατηρούνται αλλαγές στο περιβάλλον όπου ζουν και στο περιεχόμενο των πληροφοριών το οποίο επεξεργάζονται. Η θεωρία του Barker (1968) γύρω από τη συμπεριφορά υποστηρίζει ό τι υπάρχουν δύο προσδιορισμένες περιοχές του περιβάλλοντος οι οποίες συνδυάζουν και ενοποιούν κοινωνικά και φυσικά στοιχεία επηρεάζοντας εξαιρετικά την ανθρώπινη συμπεριφορά (Scott, 2005, 295-329). Στην πρώτη ομάδα ανήκουν στοιχεία

όπως ο χρόνος και ο τόπος, ενώ στη δεύτερη ανήκουν ειδικά μοντέλα συμπεριφοράς, όπως εκείνα που στοιχειοθετούν τους όρους της συζήτησης, της ανάγνωσης, της επιλογής φαγητού κ.ά. Με βάση τη θεωρία αυτή, οι άνθρωποι διαδραματίζουν ουσιαστικό ρόλο στη διαμόρφωση του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και στη δημιουργία κρίσεων για τη συμπεριφορά των άλλων. Ο εκπαιδευτικός της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης επιτελεί ένα σημαντικό έργο, καθώς ο ίδιος χειρίζεται αποκλειστικά το σύνολο των γνωστικών αντικειμένων και, επομένως, μεγάλο αριθμό πληροφοριών σχετικά με την επιστήμη, την κοινωνική ζωή και την προστασία του περιβάλλοντος. Λαμβάνοντας δε υπόψη τους έντονους συναισθηματικούς δεσμούς που αναπτύσσει με τους μαθητές του, γίνεται φανερό η επίδραση που μπορεί να ασκήσει στη διαμόρφωση αντιλήψεων γύρω από τα σύγχρονα προβλήματα που απασχολούν την παγκόσμια κοινότητα. Χρήσιμο είναι, επίσης, να αποσαφηνιστεί και ο ρόλος της στοχοθεσίας σε σχέση με το πλάνο διδασκαλίας. Στο σχολικό περιβάλλον η αποτελεσματική διδασκαλία προωθεί, σε κάθε περίπτωση: α) την ενεργητική μάθηση, β) τη συνεργατική μάθηση, γ) την υπευθυνότητα και δ) την κατανόηση για εξατομικευμένη μάθηση (Wales & Clarke, 2005). Επίσης, το σχολείο έχει τη δυνατότητα: α) να συμβάλει στη διαμόρφωση μιας κοινωνίας πολιτών ευαίσθητης απέναντι

στο ζήτημα της συνύπαρξης με το διαφορετικό, β) να ξεκαθαρίσει τους στόχους του για τις γνώσεις, τις αξίες και τις δεξιότητες που θα μεταδίδει στους νέους γ) να αναπτύξει τον προβληματισμό για την ύπαρξη στερεοτύπων και διακρίσεων που αφορούν στο φύλο, με στόχο την επίτευξη αμοιβαίας αποδοχής, εκτίμησης και κατανόησης και όχι απλώς της ανοχής ή της ανεκτικότητας, και δ) να προωθήσει τα ανθρώπινα δικαιώματα, τους κανόνες δικαίου και την κοινή πολιτισμική κληρονομιά, εμπλουτισμένη από τη διαφορετικότητά της. Θα μπορέσει ο εκπαιδευτικός να τροποποιήσει τόσο τα δικά του στερεότυπα που έχουν αντίκτυπο σε σεξιστικές συμπεριφορές, ώστε να είναι αυτός που θα βγάξει τα αγκάθια που κουβαλούν οι μαθητές/τριες του; Η αλήθεια είναι ότι τα στερεότυπα δεν αλλάζουν εύκολα. Ωστόσο, ο εκπαιδευτικός προωθώντας δημοκρατικές αρχές, ηθικές αξίες, πνεύμα συνεργασίας και καλλιεργώντας δεξιότητες διαχείρισης συγκρούσεων μπορεί ενδεχομένως να υποστηρίξει τον κοινωνικό του ρόλο απέναντι στους μαθητές του όσο και στον ίδιο του εαυτό. Η συμβολή του καθώς και η προσωπική του αλλαγή-αυτό βελτίωση αποτελεί προϋπόθεση για το παιδαγωγικό του έργο. Αρκεί να βρεθεί σε μία κατάσταση προβληματισμού και περισυλλογής, να αναλογισθεί την ευθύνη που του αντιστοιχεί και την αντιλαμβάνεται ιδιαίτερα, όταν δουλεύει με μειονοτικές

ομάδες και που αναδεικνύεται με πιθανά ρητά ή υπόρρητα ερωτήματα ,όπως τα ακόλουθα:

α) ποια κατανομή ρόλων υπάρχει όσον αφορά στη διαχείριση της τάξης ή στην οικειοποίηση του χώρου της αυλής των σχολείων από μαθητές/τριες;

β) τι χρήση του λόγου γίνεται και πόσο μπορεί να αναγνωριστεί μέσα σ' αυτήν το θυληκό γένος;

γ) πόσος χρόνος επικοινωνίας αφιερώνεται σε μαθητές/τριες με ένα "ήσυχο" προφίλ και πόσο σε πιο θορυβώδεις μαθητές/τριες που χρησιμοποιούν με ευκολία το δημόσιολόγο;

δ) τι στάση υιοθετείται ως προς τις επαγγελματικές ή προσωπικές φιλοδοξίες των μαθητών /τριών όταν διαπιστώνεται ότι αυτές είναι προϊόν των κυρίαρχων στερεοτυπικών αντιλήψεων για την γυναικεία και ανδρική εργασία;

ε) ποιες οι παρεμβάσεις κατά την επιλογή από τα παιδιά παιχνιδιών τα οποία αναπαράγουν την στερεοτυπική αντίληψη για τον καταμερισμό εργασίας και ρόλων στην οικογένεια;

στ) τι γένους είναι οι πρόεδροι ή τα μέλη των δεκαπενταμελών στα σχολικά συμβούλια γιατί συμβαίνει αυτό; ποιές τυπικές ή άτυπες δομές το ευνοούν και τι γίνεται για να ενθαρρυνθεί η γυναικεία συμμετοχή;

ζ) τι γένος έχει η διοίκηση της εκπαίδευση και ποιος είναι ο συνήθης καταμερισμός εργασίας των εκπαιδευτικών μέσα στην σχολική καθημερινότητα;

η) ποιες προσδοκίες υπάρχουν από τους εκπαιδευτικούς σε σχέση με την επίδοση των μαθητών στα θεωρητικά και στα θετικά μαθήματα, αλλά και σε σχέση με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας τους ανάλογα με το φύλο τους;

θ) ποιες ευκαιρίες παρέχει το σχολείο ως αντισταθμιστικός μηχανισμός –αν ήταν–ώστε να βοηθήσει τα παιδιά να βιώσουν διαφορετικούς κοινωνικούς ρόλους, από αυτούς που έχουν μάθει από την οικογένεια τους και την πορεία τους στην ζωή εμπλουτίζοντας την εμπειρία τους; κ.τ.λ.»⁴⁹

⁴⁹<http://www.academia.edu/4678728/>

«Προβληματισμός εκπαιδευτικών για την αντιμετώπιση του σεξισμού στο δημοτικό σχολείο»

4.3.1 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΙΣΗ ΜΕΤΑΧΕΙΡΗΣΗ - ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΝΤΟΠΙΣΜΟ ΣΕΞΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Οι πιο συχνές μορφές προκατάληψης που καταγράφονται διεθνώς στο διδακτικό υλικό αφορούν στην ποιοτική και ποσοτική εκπροσώπηση των δύο φύλων και τη χρήση σεξιστικής γλώσσας. Αυτές είναι:

- Η μη ορατότητα κάποιας κοινωνικής ομάδας ολοκληρωτική ή μερική.
- Η χρήση έμφυλων στερεότυπων (ρόλων, επαγγελμάτων, συμπεριφορών, δραστηριοτήτων) θετικών ή αρνητικών για την περιγραφή κάθε κοινωνικής ομάδας.
- Ανισομέρεια και επιλεκτικότητα καθώς σε ορισμένες περιπτώσεις παρουσιάζεται μια μόνον οπτική ή ερμηνεία ενός ζητήματος, μιας κατάστασης, ενός κοινωνικού φαινομένου, ή μιας κοινωνικής ομάδας. Τέτοιες υπεραπλουστευμένες

εκδοχές διαστρεβλώνουν σύνθετα ζητήματα παραλείποντας σημαντικές διαστάσεις τους.

- Μη ρεαλιστική εκδοχή του κόσμου με σημαντική «παράλειψη» θεμάτων που ίσως δεν θεωρούνται κατάλληλα για τα παιδιά ή ενδεχομένως να τα στεναχωρήσουν. Έτσι, αποσιωπούνται συχνά ζητήματα που έχουν σχέση με προκαταλήψεις, ρατσισμό σεξισμό, φτώχεια, σεξουαλικότητα, εκμετάλλευση, κακοποίηση κ.ά. και μ' αυτόν τον τρόπο μειώνεται η δυνατότητα κατανόησης αυτών των θεμάτων από τα παιδιά.

- Αποσπασματικότητα και απομόνωση ορισμένων θεμάτων για τα οποία θεωρείται σκόπιμο να υπάρξει ένα «ειδικό» κεφάλαιο στο βιβλίο ή μια «ξεχωριστή» παράγραφος και όχι ενσωμάτωσή τους ή διάχυση στο σύνολο.

- Σεξισμός στη γλώσσα.

Η γλώσσα μπορεί να αποτελέσει πηγή προκατάληψης και κοινωνικού διαχωρισμού ανάμεσα στα δύο φύλα με πολλούς τρόπους.

- «Ψευδαισθηση της ισότητας των φύλων».

Πρόκειται για ένα σχετικά πρόσφατο φαινόμενο, καθώς το ζήτημα αυτό τα τελευταία χρόνια απασχόλησε πιο συστηματικά την εκπαιδευτική κοινότητα σε αρκετές χώρες, και αναφέρεται στο γεγονός της κατ' όνομα δήλωσης για επικοινωνιακούς ή άλλους λόγους ενός υλικού ως μη σεξιστικού, ενώ στην πραγματικότητα η λεπτομερής ανάλυση αποδεικνύει το αντίθετο. »⁵⁰

⁵⁰<http://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/5667/1454.pdf>

4.3.2. «ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΣΕΞΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Με βάση τα παραπάνω κριτήρια, πρέπει να γίνεται έλεγχος στο διδακτικό υλικό για τον εντοπισμό έμφυλων στερεότυπων. Ο εντοπισμός μπορεί να είναι σε ορισμένες περιπτώσεις δύσκολος καθώς τα στερεότυπα μπορεί να είναι αρκετά συγκαλυμμένα. Η χρήση των παρακάτω ερωτημάτων αποτελεί έναν δόκιμο και επιτυχημένο τρόπο διεθνώς για τον εντοπισμό του σεξισμού στο διδακτικό υλικό καθώς παρέχει αρκετά σαφείς, εύχρηστες και συνοπτικές καθοδηγητικές αρχές. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί από το εκπαιδευτικό προσωπικό της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης αυτούσιο ή με αναγκαίες προσαρμογές για πολλούς σκοπούς.

1. Στη γλώσσα: Διερευνάται αν γίνεται χρήση σεξιστικής γλώσσας

Χρησιμοποιείται το αρσενικό γραμματικό γένος ως αντιπροσωπευτικό και του θηλυκού;

Αναφέρονται και οι δύο γραμματικοί τύποι στα γένη;

Υπάρχουν λέξεις /εκφράσεις που υποτιμούν τις γυναίκες;

Ποιες επικοινωνιακές στρατηγικές χρησιμοποιούνται ανάμεσα στα φύλα;

(π.χ. ποιο φύλο ζητάει συνήθως το λόγο, θέτει τα θέματα προς συζήτηση, διακόπτει;

2.Στην εικονογράφηση:Διερευνάται η ύπαρξη έμφυλης ασυμμετρίας στην εικονογράφηση του εξωφύλλου

και του περιεχομένου.Υπάρχει ισορροπία στον αριθμό των αγοριών /κοριτσιών, γυναικών /ανδρών που απεικονίζονται;

Απεικονίζονται αγόρια και κορίτσια να εμπλέκονται σε δραστηριότητες που δεν εμπίπτουν στα στερεότυπα για τους ρόλους των φύλων; Σε ποιους χώρους εμφανίζονται τα κορίτσια /γυναίκες, αγόρια /άνδρες; (π.χ. εξωτερικός - εσωτερικός χώρος).

Απεικονίζονται έμφυλα στερεότυπα; Ποιο φύλο πρωταγωνιστεί και ποιο είναι αθέατο/αφανές; Όταν απεικονίζονται αγόρια και κορίτσια σε κοινές δραστηριότητες τι ρόλους αναλαμβάνουν;

Ποιο παρουσιάζεται ως ενεργητικό και ποιο ως παθητικό; Όταν ιστορικές φωτογραφίες αντανακλούν το σεξισμό μιας περιόδου, καταγράφεται το γεγονός στον υπότιτλο;

3.Στα κείμενα : Διερευνάται η ύπαρξη έμφυλης ασυμμετρίας στο περιεχόμενο όλων των κειμένων

Ποιο είναι το φύλο των συγγραφέων των εγχειριδίων και των κειμένων που επιλέγονται; Το περιεχόμενο είναι γενικά έμφυλα στερεοτυπικό; Τι κάνει, γενικά, το κάθε φύλο;

Ποιος είναι ιδιαίτερα ο ρόλος των κοριτσιών / γυναικών; Θα μπορούσε το ίδιο κείμενο να χρησιμοποιηθεί, αν οι κοινωνικοί ρόλοι των φύλων ήταν αντεστραμμένοι, αν δηλ. στη θέση των γυναικών ήταν άνδρες και το αντίστροφο;

Ποιο είναι το φύλο του ήρωα ή της ηρωίδας; Ηρωες και ηρωίδες θαυμάζονται για τα ίδια χαρακτηριστικά και χρησιμοποιούνται τα ίδια κριτήρια για την επιτυχία;

Τα ηγετικά χαρακτηριστικά και οι ηγετικές δεξιότητες μήπως συνδέονται με κάποιο φύλο; Ποιο είναι το φύλο που φαίνεται να προτείνει αξιόπιστες και τεκμηριωμένες λύσεις και να επιλύει στην πράξη τα προβλήματα που παρουσιάζονται;

Υπάρχουν ερμηνείες για κοινωνικά ζητήματα που έχουν σχέση με τα φύλα ή μήπως αντιμετωπίζονται ως αναπόφευκτες συνέπειες του βιολογικού φύλου; Συνδέονται τα θέματα της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού με τα φύλα και την κατανομή της εξουσίας; Μήπως παρουσιάζονται ως πρόβλημα οι ίδιες οι γυναίκες;

Το περιεχόμενο ενθαρρύνει ενεργητικές συμπεριφορές και αντίσταση ή παθητική αποδοχή και από ποιο φύλο; Ποιο φύλο παραλείπεται και με ποιο σκοπό; Υπάρχουν έμφυλα στερεότυπα του χαρακτήρα και των δραστηριοτήτων, δηλ. μήπως οι γυναίκες εμφανίζονται επιγραμματικά ικανές να «φροντίζουν» και οι άνδρες να «αναλαμβάνουν τις ευθύνες», «να είναι πετυχημένοι επαγγελματικά» και να μην αναφέρονται συχνά σε ρόλους «συντρόφων και πατέρων»;

Αναλαμβάνουν οι γυναίκες πρωτοβουλίες και έχουν κοινωνικά εφόδια για την επιτυχία ή η επιτυχία τους όταν υπάρχει/αποδίδεται σε άλλους παράγοντες, όπως η ομορφιά ή/και η σχέση τους με σημαντικούς άνδρες στη ζωή τους

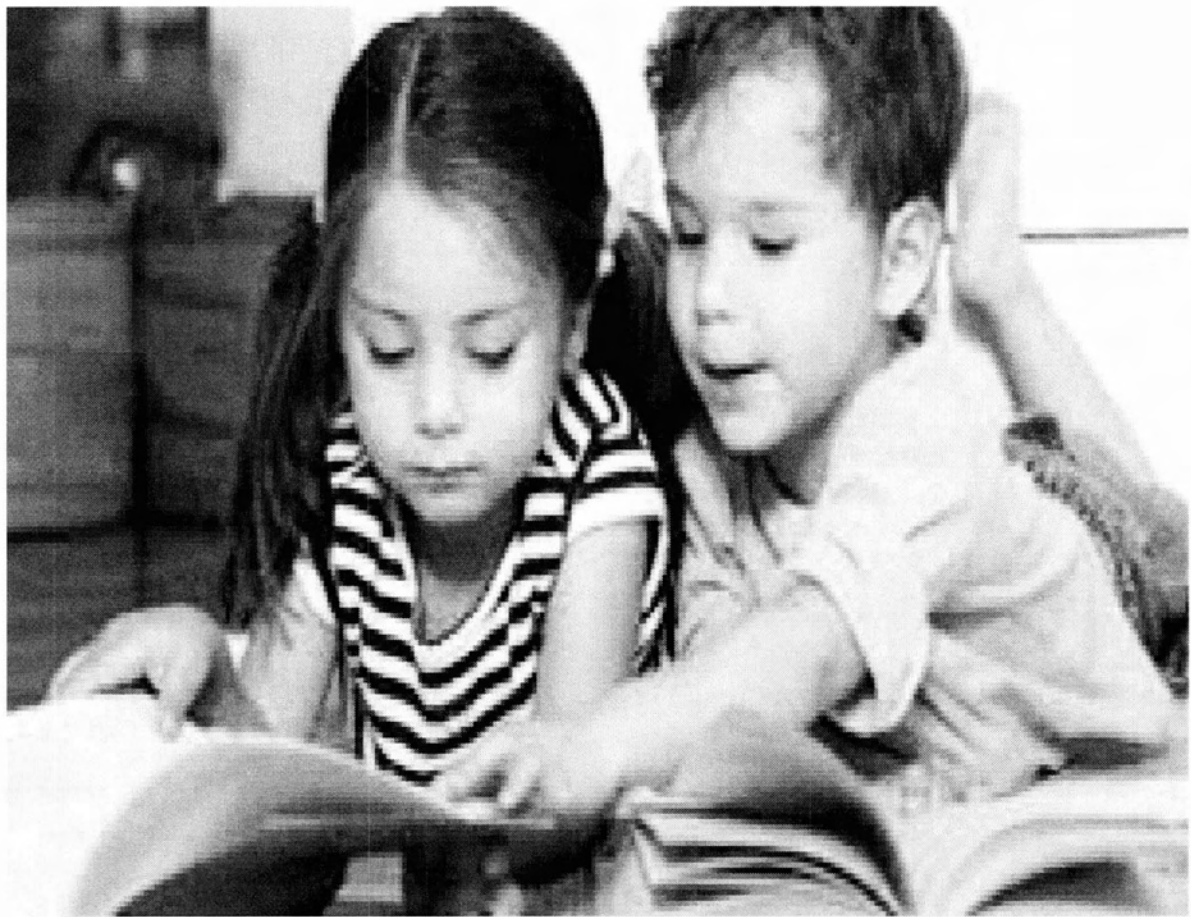
(πατέρων, αδελφών, συντρόφων, συγγενών, επαγγελματιών); Σε τι ρόλους παρουσιάζονται οι γυναίκες, σε παραδοσιακούς/στερεότυπους ή καινοτόμους;

Ποιος τύπος ανδρικής και γυναικείας προσωπικότητας σκιαγραφείται με βάση τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας που αποδίδονται στους γυναικείους και ανδρικούς χαρακτήρες; Πόσοι διαφορετικοί χαρακτήρες ανδρών και γυναικών υπάρχουν και πόσο συχνά εμφανίζονται; Η ενδεχόμενη καταπίεση των γυναικών παρουσιάζεται ως κοινωνικό σύμπτωμα ή ως αναπόδραστη φυσική νομοτέλεια;

Στα επαγγέλματα τα οποία εμφανίζονται να ασκούν οι άνδρες και οι γυναίκες διαφαίνεται κάποια κατηγοριοποίηση σε «ανδρικά» και «γυναικεία»; Περιγράφεται ισότιμα ο χώρος εργασίας και η επαγγελματική συμπεριφορά των γυναικών και των ανδρών; Αντιπροσωπεύονται οι γυναίκες ισότιμα στα λεγόμενα «ανδρικά» επαγγέλματα, στις θετικές επιστήμες και στην τεχνολογία; Εμφανίζονται άνδρες σε επαγγέλματα που συνήθως παραδοσιακά ασκούν γυναίκες; (π.χ. γραμματέας, νηπιαγωγός). Αντιπροσωπεύονται οι γυναίκες στην κορυφή της διοικητικής ιεραρχικής πυραμίδας και σε θέσεις παγκόσμιας αναγνώρισης;

Αναδεικνύονται πρωτοβουλίες σε θέματα προώθησης της σταδιοδρομίας των γυναικών; Προωθούνται εξίσου αγόρια και κορίτσια σε μελλοντικό επαγγελματικό προσανατολισμό; Διαφαίνεται κάποια σχέση στις προτεινόμενες επαγγελματικές επιλογές αγοριών και κοριτσιών με στερεότυπες αντιλήψεις για τους ρόλους των φύλων; Σε ποιο φύλο αποδίδεται δύναμη και

εξουσία; Παρουσιάζονται οι γυναίκες σε υποδεέστερους ρόλους; Γίνονται αναφορές στην οικογενειακή ζωή των ατόμων και πώς κατανέμονται οι ευθύνες στα μέλη της οικογένειας; Ποιος τύπος οικογένειας προβάλλεται κυρίως; »⁵¹

⁵¹<http://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/5667/1454.pdf>

4.3.3. « Η ΕΠΙΛΟΓΗ ΚΑΙ Η ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΒΙΒΛΙΩΝ ΣΤΑ ΝΗΠΙΑ

Η σπουδαιότητα της ανάγνωσης βιβλίων στη γλωσσική, γνωστική και κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας, στην αισθητική τους καλλιέργεια και γενικότερα στην αγωγή και κοινωνικοποίησή τους είναι μεγάλη. Το διδακτικό προσωπικό είναι ελεύθερο να επιλέγει ποια βιβλία θα χρησιμοποιεί με βάση από τη μια μεριά την επιστημονική του κατάρτιση αναφορικά με τις γενικές αρχές νοητικής και κοινωνικής ανάπτυξης των παιδιών, τις ικανότητες, τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντά τους και από την άλλη την προσωπική του ενημέρωση, γνώμη και αξιολόγηση των βιβλίων για παιδιά προσχολικής ηλικίας. Αυτό που ιδιαίτερα μας ενδιαφέρει εδώ είναι η σημασία και η συμβολή τους στην κοινωνικοποίηση των παιδιών ως προς το ρόλο των φύλων.

Σεξιστικά θεωρούνται τα βιβλία στα οποία εγγράφεται διάκριση των φύλων ως προς τους ρόλους, τα επαγγέλματα, κτλ. κατά τα παραδοσιακά στερεότυπα. Μη σεξιστικά θεωρούνται τα βιβλία στα οποία οι ρόλοι , τα

επαγγέλματα των χαρακτήρων κτλ δεν οριοθετούνται με βάση το φύλο.

Για την ανίχνευση και διαπίστωση της διάκρισης των φύλων ως προς τον τρόπο που προβάλλονται και σκιαγραφούνται στα παιδικά βιβλία μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τους ανάλογους δείκτες:

A. Η θέση των φύλων στην οικογένεια.

Όταν αναφερόμαστε στη θέση, ανιχνεύουμε, όσο αφορά στους ενήλικες τον καταμερισμό των ρόλων και τη κατανομή εξουσίας και κύρους ανάμεσα στα δύο φύλα, με βάση ποιος ή ποια έχει την ευθύνη για τα οικονομικά της οικογένειας, για τις δουλειές του νοικοκυριού και για τη φροντίδα και περιποίηση των παιδιών, καθώς επίσης και ποιος ή ποια προβάλλεται ως το κυρίαρχο πρόσωπο, δηλαδή δίνει λύσεις, επιβάλλει τιμωρίες και ποινές ή παίρνει αποφάσεις, κλπ.

Όσον αφορά στα παιδιά, εξετάζουμε τις δραστηριότητες και τις ασχολίες στις οποίες προβάλλονται να συμμετέχουν ή να αντιγράφουν-μιμούνται, τη δυναμική των διαπροσωπικών τους σχέσεων και τη θέση των αγοριών και των κοριτσιών στο χώρο της οικογένειας.

B. Η θέση των φύλων στο χώρο της εργασίας.

Όσον αφορά τους ενηλίκους και τις ενήλικες αναζητούμε εάν

είναι εργαζόμενοι και εργαζόμενες και ποια είναι τα επαγγέλματά τους. Για τα παιδιά, ρωτάμε αν τα αγόρια και τα κορίτσια παρουσιάζονται να επιθυμούν και να φιλοδοξούν, όταν μεγαλώσουν να ασκήσουν κάποιο επάγγελμα και ποιο.

Γ. Χαρακτηριστικά προσωπικότητας των φύλων.

Η κατηγορία αυτή είναι πολύ γενική και γι' αυτό το λόγο μπορεί να χωριστεί σε υποκατηγορίες που αφορούν στην κοινωνική συμπεριφορά, τις νοητικές ικανότητες και τα συναισθήματα.

Χαρακτηριστικά που εντάσσονται στη κοινωνική συμπεριφορά είναι:

1) Η Επιθετικότητα. Επιθετικότητα σημειώνεται όταν ένα πρόσωπο ή ζώο αναφέρεται ότι χτυπά κάποιον άλλο (σωματική επιθετικότητα) ή του λέει κάτι για να το δυσαρεστήσει ή να το πειράξει (λεκτική επιθετικότητα).

Στη λεκτική επιθετικότητα περιλαμβάνεται και η κοροϊδία.

2) Η Στοργικότητα. Η στοργικότητα μπορεί να σημειώνεται κάθε φορά που ένα πρόσωπο ή ένα ζώο αναφέρει ότι καϊδεύει, αγκαλιάζει ή φιλάει κάποιο άλλο πρόσωπο ή ζώο. Λεκτική στοργικότητα σημειώνεται κάθε φορά που η στοργή, η τρυφερότητα, η αγάπη και γενικά τα θετικά συναισθήματα κάποιου προσώπου ή ζώου προς κάποιο άλλο δηλώνεται ή εκφράζεται με λέξεις.

3) Η Εξάρτηση-Προσκόλληση. Η εξάρτηση-προσκόλληση σημειώνεται κάθε φορά που ένα πρόσωπο ή ζώο προβάλλεται να χρειάζεται ή να ζητά τη βοήθεια ή την ενθάρρυνση κάποιου άλλου, προκειμένου να καταφέρει κάτι.

4) Η Ανεξαρτησία. Ανεξαρτησία σημειώνεται κάθε φορά που παιδιά-πρόσωπα ή ζώα-προβάλλονται να παίρνουν αποφάσεις που τα αφορούν και να κάνουν μόνα τους ό,τι απαιτείται για την υλοποίηση των αποφάσεων αυτών.

5) Η αυτοπεποίθηση. Ορίζεται από το πόσο μεγάλη εμπιστοσύνη έχει κάποιο άτομο στις ικανότητές του.

6) Η Ανυπακοή. Ανυπακοή σημειώνεται κάθε φορά που ένα παιδί-πρόσωπο ή ζώο αρνείται να κάνει κάτι, π.χ. να πηγαίνει περίπατο στο δάσος, κλπ. παρά τις συμβουλές και τις συστάσεις των ενηλίκων για το αντίθετο.

7) Η Φιλαρέσκεια. Ένα πρόσωπο ή ζώο είναι φιλάρεσκο όταν παρουσιάζεται να ενδιαφέρεται ή να ασχολείται με την όσο το δυνατόν ωραιότερη και τελειότερη εξωτερική του εμφάνιση με/ή χωρίς ταυτόχρονη δήλωση ότι απώτερος σκοπός του είναι να αρέσει και να θαυμάζεται αντίστοιχα από τα άλλα πρόσωπα ή ζώα γύρω του. Επίσης, αν ισχυρίζεται ότι είναι όμορφο και ότι αποτελεί αντικείμενο θαυμασμού από τον περίγυρο.

Χαρακτηριστικά που εντάσσονται στις νοητικές ικανότητες είναι:

1) Η Επινοητικότητα ή ικανότητα επίλυσης προβλήματος. Ένα πρόσωπο ή ένα ζώο διαθέτει τη συγκεκριμένη ικανότητα κάθε φορά που προβάλλεται να αντιμετωπίζει

με επιτυχία ή να βρίσκει ικανοποιητική λύση σε διάφορα προβλήματα που προκύπτουν και που απασχολούν είτε το ίδιο, είτε κάποιο/κάποια άλλο/άλλη.

2) Η Δημιουργικότητα. Σημειώνεται όταν ένα πρόσωπο ή ένα ζώο παρουσιάζεται να φτιάχνει κάτι πρωτότυπο, να παρουσιάζει κάτι καινούριο και μοναδικό.

3) Η Παρατήρηση. Σημειώνεται κάθε φορά που ένα πρόσωπο ή ζώο προβάλλεται ή αναφέρεται ότι παρατηρεί ή παρακολουθεί κάτι σκόπιμα ή τυχαία.

4) Η Περιέργεια. Σημειώνεται όταν ένα πρόσωπο ή ένα ζώο υποβάλλει ερωτήσεις, προκειμένου να πληροφορηθεί και να μάθει για ό,τι ακούει ή βλέπει γύρω του.

5) Η Γνώση. Σημειώνεται όταν ένα πρόσωπο ή ένα ζώο παρουσιάζεται να γνωρίζει και να κατέχει πληροφορίες για πρόσωπα, γεγονότα, ζώα, φυσικά φαινόμενα, κλπ.

Χαρακτηριστικά που εντάσσονται στα συναισθήματα είναι:

1) Η Χαρά. Είναι ένα πολύ ευχάριστο συναίσθημα που συνδέεται με εκπλήρωση και ικανοποίηση

επιθυμίας, επίτευξη στόχου και γενικά με κάτι που προκαλεί ευαρέσκεια και η εκδήλωσή της είναι είτε λεκτική, είτε σωματική.

2) Η Στενοχώρια-Λύπη. Είναι το συναίσθημα που βιώνεται κατά την αντιμετώπιση μιας δυσκολίας ή δυσάρεστης κατάστασης.

3) Ο Φόβος. Ορίζεται ως ένα δυνατό συναίσθημα που προκαλείται από την αντίληψη κινδύνου που συνεπάγεται αναστάτωση-αναταραχή και συχνά μια επιθυμία κρυψίματος και διάσωσης.

4) Ο Θυμός. Ορίζεται ως μία έντονη συναισθηματική κατάσταση που προκαλείται από αδικαιολόγητη παρέμβαση, από λεκτική ή σωματική επιθετικότητα που κάποιο πρόσωπο ή ζώο δέχεται ή από ματαιώση για ό, τι συμβαίνει.

5) Η Ζήλια. Σημειώνεται κάθε φορά που αναφέρεται ότι ένα πρόσωπο ή ζώο ζηλεύει τις ικανότητες, τις δεξιότητες ή τα υλικά αγαθά των άλλων.

Δ. Τα Παιχνίδια των αγοριών και των κοριτσιών - Παιχνίδι τις γωνιές

Η κατηγορία αυτή αναφέρεται στα είδη των παιχνιδιών, ατομικών και ομαδικών, που παίζουν τα αγόρια και τα κορίτσια. Όσον αφορά στην εικονογράφηση των βιβλίων εντοπίζουμε δύο κυρίως δείκτες, τη συχνότητα και τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται τα πρόσωπα και τα ζώα των δύο φύλων. Όταν κυρίως αναφερόμαστε στον τρόπο εξετάζουμε το χώρο παρουσίασης των φύλων (μέσα ή έξω από το σπίτι), την ενδυμασία των δύο φύλων, το μέγεθος της φιγούρας των δύο φύλων, τη στάση του σώματός τους στην εικόνα, αν παρουσιάζονται τα αγόρια και οι άνδρες σε κίνηση, ενώ οι γυναίκες και τα κορίτσια σε στάση και παρακολούθηση ή το αντίστροφο και τέλος τις δραστηριότητες των φύλων στην εικόνα.

Οι παραπάνω δείκτες που παραθέσαμε δεν είναι μοναδικοί ούτε αποκλειστικοί. Είναι δυνατόν να εμπλουτίζονται και να τροποποιούνται, ανάλογα με τις πρωτοβουλίες, ή την προηγούμενη εμπειρία. Ουσιαστικά, έχουμε προτείνει ένα «παράδειγμα» μεθοδολογικής

προσέγγισης στην ανίχνευση και καταγραφή στερεοτυπικών αντιλήψεων στα παιδικά βιβλία για τα νήπια. Η ανίχνευση και η καταγραφή στερεοτυπικών αντιλήψεων και πρακτικών είναι μια μεθοδολογική επιλογή και ως τέτοια αποτελεί το πρώτο βήμα για οποιαδήποτε μορφή παιδαγωγικής παρέμβασης με στόχο την απάλειψή τους. »⁵²

Παρακάτω ακολουθούν κάποιες προτεινόμενες δραστηριότητες που έχουν στόχο να προάγουν μια αντισεξιστική εκπαίδευση σε επίπεδο παιχνιδιού, σε χώρους όπως οι γωνιές του νηπιαγωγείου και η ύπαιθρος.»

Παράδειγμα 1ο

«ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΚΑΙ ΦΥΛΟ

ΣΤΟΧΟΙ

Τα παιδιά να: συνειδητοποιήσουν ότι δεν υπάρχουν «αγορίστικα» και «κοριτσίστικα» παιχνίδια και γωνιές και να απαλλαγούν από τυχόν στερεότυπες αντιλήψεις για το παιχνίδι.

⁵²<http://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/5039/1447.pdf>

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Με τη χρήση των παιχνιδιών που υπάρχουν στην τάξη μας οργανώνουμε δραστηριότητες, ώστε τα παιδιά να συνειδητοποιήσουν ότι δεν υπάρχουν «αγορίστικα» και «κοριτσίστικα» παιχνίδια. Για παράδειγμα:

Καλούμε ένα κορίτσι και ένα αγόρι στη γωνιά του οικοδομικού υλικού. Τους ζητούμε να καθίσουν πλάτη με πλάτη. Τους δίνουμε πανομοιότυπες ομάδες από τουβλάκια.

Ενθαρρύνουμε το κορίτσι να χτίσει κάτι και να το περιγράψει στο αγόρι, που στη συνέχεια θα προσπαθήσει να το αντιγράψει. Όταν τελειώσουν συγκρίνουν τις δύο κατασκευές και αξιολογούν το αποτέλεσμα.

ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

Καλούμε ένα αγόρι κι ένα κορίτσι στη γωνιά της κουζίνας. Τοποθετούμε τον ένα απέναντι από τον άλλο και τους ζητούμε να «μαγειρέψουν κάποιο φαγητό». Το αγόρι «μαγειρεύει» το φαγητό και παράλληλα δίνει οδηγίες και

οδηγεί βήμα - βήμα το κορίτσι, έτσι ώστε να ακολουθήσει τη δική του συνταγή.

Μοιράζουμε τα κομμάτια ενός παζλ σε μια ομάδα παιδιών διαφορετικού φύλου και τα συνθέτουν.

Αγόρι και κορίτσι χτυπώντας εναλλάξ ένα μπαλόνι προσπαθούν να το φτάσουν σε μία απόσταση φροντίζοντας να μην πέσει στο έδαφος.

Κάνουμε ψηφοφορία στην τάξη μας θέτοντας στα παιδιά ερωτήματα όπως:

- Πιστεύετε ότι μόνο αγόρια πρέπει να παίζουν με αυτοκίνητα;
- Πιστεύετε ότι μόνο τα κορίτσια πρέπει να παίζουν με κούκλες;

Ψηφίζουμε με κίτρινο χαρτί για το ΝΑΙ και με κόκκινο για το ΟΧΙ. Συζητούμε το αποτέλεσμα της ψηφοφορίας.»

Παράδειγμα 2^ο

ΚΟΡΙΤΣΙΑ ΚΑΙ ΑΓΟΡΙΑ ΠΑΙΖΟΥΝ ΣΕ ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΓΩΝΙΕΣ

ΣΤΟΧΟΙ

Τα παιδιά να συνειδητοποιήσουν ότι δεν υπάρχουν «αγορίστικες» και «κοριτσιστικές» γωνιές παιχνιδιού.

Να οργανώσουμε το περιβάλλον, τις δραστηριότητες και τα υλικά με τέτοιο τρόπο, ώστε να αποτρέπονται στερεότυπες συμπεριφορές και επιλογές σε σχέση με το παιχνίδι.

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Συνδέουμε, για παράδειγμα, το κουκλόσπιτο με τη γωνιά του οικοδομικού υλικού, ώστε να μη διαχωρίζονται ως «κοριτσιστική» και «αγορίστική» γωνιά.

Ενθαρρύνουμε τα παιδιά να επιλέγουν νέες γωνιές στα πλαίσια του ελεύθερου παιχνιδιού (π.χ. ζητάμε μια μέρα από τα κορίτσια να παίξουν στη γωνιά του μαραγκού, ή στη γωνιά των φυσικών επιστημών, ή στη γωνιά του υπολογιστή, ενώ τα αγόρια να παίξουν στη γωνιά του κουκλόσπιτου, της μουσικής, ή στη γωνιά της βιβλιοθήκης).

Φροντίζουμε η γωνιά του θεάτρου να είναι εμπλουτισμένη από υλικά, που να μπορούν να χρησιμοποιηθούν και από τα δύο φύλα. Ζητούμε από τα παιδιά να μας βοηθήσουν στην επιλογή των υλικών.

Ιδιαίτερη προσοχή δίνουμε στη διακόσμηση της τάξης μας. Φροντίζουμε να μην υπάρχουν στερεοτυπικές λεκτικές και μη λεκτικές αναφορές, καθώς και ισοδύναμη εκπροσώπηση αναφορών στα δύο φύλα.

Στη γωνιά, για παράδειγμα, του κουκλόσπιτου-οικοδομικού υλικού μπορούμε να έχουμε φωτογραφίες των ίδιων των παιδιών από δραστηριότητες που έχουν πραγματοποιήσει στις συγκεκριμένες γωνιές ή και άλλες με ισοδύναμη εκπροσώπηση χαρακτήρων ανδρών-γυναικών.

Παράδειγμα 3^ο

ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΣΤΗΝ ΑΥΛΗ

ΣΤΟΧΟΙ

Να ενισχύσουμε την αυτό εικόνα των αγοριών και των κοριτσιών.

Να ενθαρρύνουμε τα παιδιά να δημιουργούν μικτού φύλου ομάδες στο παιχνίδι.

Να συνειδητοποιήσουν ότι δεν υπάρχουν «αγορίστικα» και «κοριτσίστικα» παιχνίδια στην αυλή.

Να απαλλαγούν από τυχόν στερεότυπες αντιλήψεις για το παιχνίδι.

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Στο χώρο της αυλής του σχολείου μας παίζουμε το παιχνίδι «Ακολουθήστε τον ή την αρχηγό». Ζητούμε από ένα παιδί να πάρει το ρόλο του ή της αρχηγού και από τα υπόλοιπα να ακολουθούν τις οδηγίες που δίνει. Καλούμε όλα τα παιδιά με τη σειρά να παίρνουν αυτό το ρόλο.

Ζητούμε από τα παιδιά να χωριστούν σε μικτές ομάδες. Κάθε μία παίζει και ένα διαφορετικό παιχνίδι κάθε φορά, π.χ. κρυφτό, μπάλα, σχοινάκι, κυνηγητό, μήλα, ποδόσφαιρο κλπ.

Οργανώνουμε δραστηριότητες και παιχνίδια στην αυλή και φροντίζουμε, ώστε όλα τα παιδιά, αγόρια και κορίτσια, να συμμετέχουν σε όλα τα παιχνίδια. Μπορούμε να ζητήσουμε από τα παιδιά, αφού χωριστούν σε μικτές ομάδες, να παίζουνε κυκλικά με κάθε παιχνίδι/δραστηριότητα.»⁵³

⁵³<http://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/5039/1447.pdf>

απαλλαγούν από τυχόν στερεότυπες αντιλήψεις για το παιχνίδι.

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Με τη χρήση των παιχνιδιών που υπάρχουν στην τάξη μας οργανώνουμε δραστηριότητες, ώστε τα παιδιά να συνειδητοποιήσουν ότι δεν υπάρχουν «αγορίστικα» και «κοριτσίστικα» παιχνίδια. Για παράδειγμα:

Καλούμε ένα κορίτσι και ένα αγόρι στη γωνιά του οικοδομικού υλικού. Τους ζητούμε να καθίσουν πλάτη με πλάτη. Τους δίνουμε πανομοιότυπες ομάδες από τουβλάκια.

Ενθαρρύνουμε το κορίτσι να χτίσει κάτι και να το περιγράψει στο αγόρι, που στη συνέχεια θα προσπαθήσει

να το αντιγράψει. Όταν τελειώσουν συγκρίνουν τις δύο κατασκευές και αξιολογούν το αποτέλεσμα.

ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

Καλούμε ένα αγόρι κι ένα κορίτσι στη γωνιά της κουζίνας. Τοποθετούμε τον ένα απέναντι από τον άλλο και τους ζητούμε να «μαγειρέψουν κάποιο φαγητό». Το αγόρι «μαγειρεύει» το φαγητό και παράλληλα δίνει οδηγίες και οδηγεί βήμα - βήμα το κορίτσι, έτσι ώστε να ακολουθήσει τη δική του συνταγή.

Μοιράζουμε τα κομμάτια ενός παζλ σε μια ομάδα παιδιών διαφορετικού φύλου και τα συνθέτουν.

Αγόρι και κορίτσι χτυπώντας εναλλάξ ένα μπαλόνι προσπαθούν να το φτάσουν σε μία απόσταση φροντίζοντας να μην πέσει στο έδαφος.

Κάνουμε ψηφοφορία στην τάξη μας θέτοντας στα παιδιά ερωτήματα όπως:

- Πιστεύετε ότι μόνο αγόρια πρέπει να παίζουν με αυτοκίνητα;

- Πιστεύετε ότι μόνο τα κορίτσια πρέπει να παίζουν με κούκλες;

Ψηφίζουμε με κίτρινο χαρτί για το ΝΑΙ και με κόκκινο για το ΟΧΙ. Συζητούμε το αποτέλεσμα της ψηφοφορίας.»

Παράδειγμα 2^ο

ΚΟΡΙΤΣΙΑ ΚΑΙ ΑΓΟΡΙΑ ΠΑΙΖΟΥΝ ΣΕ ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΓΩΝΙΕΣ ΣΤΟΧΟΙ

Τα παιδιά να συνειδητοποιήσουν ότι δεν υπάρχουν «αγορίστικες» και «κοριτσίστικες» γωνιές παιχνιδιού.

Να οργανώσουμε το περιβάλλον, τις δραστηριότητες και τα υλικά με τέτοιο τρόπο, ώστε να αποτρέπονται στερεότυπες συμπεριφορές και επιλογές σε σχέση με το παιχνίδι.

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Συνδέουμε, για παράδειγμα, το κουκλόσπιτο με τη γωνιά του οικοδομικού υλικού, ώστε να μη διαχωρίζονται ως «κοριτσιίστικη» και «αγορίστικη» γωνιά.

Ενθαρρύνουμε τα παιδιά να επιλέγουν νέες γωνιές στα πλαίσια του ελεύθερου παιχνιδιού (π.χ. ζητούμε μια μέρα από τα κορίτσια να παίξουν στη γωνιά του μαραγκού, ή στη γωνιά των φυσικών επιστημών, ή στη γωνιά του υπολογιστή, ενώ τα αγόρια να παίξουν στη γωνιά του κουκλόσπιτου, της μουσικής, ή στη γωνιά της βιβλιοθήκης).

Φροντίζουμε η γωνιά του θεάτρου να είναι εμπλουτισμένη από υλικά, που να μπορούν να χρησιμοποιηθούν και από τα δύο φύλα. Ζητούμε από τα παιδιά να μας βοηθήσουν στην επιλογή των υλικών.

Ιδιαίτερη προσοχή δίνουμε στη διακόσμηση της τάξης μας. Φροντίζουμε να μην υπάρχουν στερεοτυπικές λεκτικές και μη λεκτικές αναφορές, καθώς και ισοδύναμη εκπροσώπηση αναφορών στα δύο φύλα.

Στη γωνιά, για παράδειγμα, του κουκλόσπιτου-οικοδομικού υλικού μπορούμε να έχουμε φωτογραφίες των ίδιων των παιδιών από δραστηριότητες που έχουν πραγματοποιήσει στις συγκεκριμένες γωνιές ή και άλλες με ισοδύναμη εκπροσώπηση χαρακτήρων ανδρών-γυναικών.

Παράδειγμα 3^ο

ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΣΤΗΝ ΑΥΛΗ

ΣΤΟΧΟΙ

Να ενισχύσουμε την αυτό εικόνα των αγοριών και των κοριτσιών.

Να ενθαρρύνουμε τα παιδιά να δημιουργούν μεικτού φύλου ομάδες στο παιχνίδι.

Να συνειδητοποιήσουν ότι δεν υπάρχουν «αγορίστικα» και «κοριτσιστικά» παιχνίδια στην αυλή.

Να απαλλαγούν από τυχόν στερεότυπες αντιλήψεις για το παιχνίδι.

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Στο χώρο της αυλής του σχολείου μας παίζουμε το παιχνίδι «Ακολουθήστε τον ή την αρχηγό». Ζητούμε από ένα παιδί να πάρει το ρόλο του ή της αρχηγού και από τα υπόλοιπα να ακολουθούν τις οδηγίες που δίνει. Καλούμε όλα τα παιδιά με τη σειρά να παίρνουν αυτό το ρόλο.

Ζητούμε από τα παιδιά να χωριστούν σε μικτές ομάδες. Κάθε μία παίζει και ένα διαφορετικό παιχνίδι κάθε φορά, π.χ. κρυφτό, μπάλα, σχοινάκι, κυνηγητό, μήλα, ποδόσφαιρο κλπ.

Οργανώνουμε δραστηριότητες και παιχνίδια στην αυλή και φροντίζουμε ώστε όλα τα παιδιά, αγόρια και κορίτσια, να συμμετέχουν σε όλα τα παιχνίδια. Μπορούμε να ζητήσουμε από τα παιδιά, αφού χωριστούν σε μικτές ομάδες, να παίζουνε κυκλικά με κάθε παιχνίδι/δραστηριότητα.»⁵⁴

⁵⁴ <http://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/5039/1447.pdf>

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Υπάρχουν αρκετά ερωτήματα / θέματα που πρέπει να σκεφτούμε για να υπερβούμε το σεξιστικό παράδειγμα στον τομέα της εκπαίδευσης. Είναι σαφές ότι υπάρχουν πολλοί παράγοντες που συμβάλλουν στην μη-αποτελεσματική καταπολέμηση της σωματεμπορίας γυναικών –πέρα από την έλλειψη πολιτικής βούλησης στον χειρισμό του θέματος. Μεταξύ αυτών είναι η έλλειψη της διάστασης του φύλου σε πολιτικές και πρακτικές και οι κοινωνικό-πολιτισμικές αντιλήψεις και τα στερεότυπα σχετικά με τον ρόλο των γυναικών και των αντρών στην κοινωνία γενικά. Και σε αυτό το πεδίο τόσο οι φεμινιστικές οργανώσεις, όσο και η αντισεξιστική εκπαίδευση μπορούν να διαδραματίσουν

σημαντικό ρόλο. Ο αντισεξισμός οφείλει να διαπνέει το σύνολο του σχολείου. Αυτό σημαίνει πως είναι απαραίτητες οι παρεμβάσεις τόσο στο σχολικό περιβάλλον, στις διδακτικές πρακτικές και στην εκπαίδευση των εκπαιδευτικών, όσο και στα αναλυτικά προγράμματα και τα σχολικά εγχειρίδια όλων των μαθημάτων σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Δεν αρκεί απλά να διδάσκεται και να μαθαίνεται αλλά και να βιώνεται. Ως εκ τούτου χρειάζονται και θεσμικές αλλαγές αλλά και αλλαγές στις καθημερινές πρακτικές όσων συμμετέχουν στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Η αντι-σεξιστική παρέμβαση πρέπει να βασίζεται σε μια σταθερή βούληση να βρεθούν λύσεις στα ζητήματα που τροφοδοτούν το σεξισμό, αλλά και στην τεχνογνωσία. Ας μη ξεχνάμε ότι η αποτελεσματικότητα των πολιτικών στον τομέα της εκπαίδευσης δεν εξαρτάται μόνο από την πολιτική βούληση των σχεδιαστών της (σπάνια συμμετέχουν γυναίκες), τις προτεραιότητες των κέντρων λήψης αποφάσεων ή τα διαθέσιμα κονδύλια. Οι πολιτικές αναπτύσσονται με την κοινωνία, τις πραγματικότητες των ανθρώπων που τις υλοποιούν ή στις οποίες απευθύνονται, αναπτύσσονται νέες δυνατότητες και νέους κινδύνους, μπορούν να χρησιμοποιηθούν «σωστά» ή «λαθεμένα». Χρειάζεται, δηλαδή, να δρούμε δημόσια και ιδιωτικά μη σεξιστικά, αλλά με αποτελεσματικό τρόπο γεγονός που προϋποθέτει τεχνογνωσία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Έντυπη

Kroehler., Michael, J. Carolyn, (2007), «Η Ανισότητα των Φύλων», *Κοινωνιολογία: Βασικές Έννοιες*, εισαγωγή και επιμέλεια Ιωσηφίδης Θεόδωρος, εκδ. Κριτική, Αθήνα, σ. 424.

Kroehler., Michael, J. Carolyn, (2007), οπ. π., σ. 422

Αρνοτ, Μ., Ζιώγου, Σ., Δεληγιάννη Β. (1995), «Οι γυναίκες ως πολίτες: φιλοσοφικο-ιστορικό πλαίσιο και η φεμινιστική οπτική», στο Δεληγιάννη Β.- Κουϊμιτζη, (1998), *Γυναίκες και Ιδιότητα του Πολίτη. Διαστάσεις Δημοκρατίας και Ισότητας των Φύλων στην Εκπαίδευση των Εκπαιδευτικών*, επιμ. Εκδ. Β. Δεληγιάννη – Κουϊμιτζή, Βάνιας, Θεσσαλονίκη σ. σ. 22-24

Πανταζής Βασίλης, (2009), *Ανθρώπινα Δικαιώματα. Δικαιώματα του Παιδιού και Εκπαίδευση.*, Ατραπός, Αθήνα, σ. 64.

Ο. ΤΣΑΚΙΡΙΔΗΣ (2003) , *Μουσουλμάνοι και κοινωνικός αποκλεισμός*, Αθήνα σ.134

Φραγκουδάκη, Α., *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης - Θεωρίες για την Κοινωνική Ανισότητα στο Σχολείο*. Αθήνα: Παπαζήσης, 1985.

Γ. Κοντογιαννοπούλου-Πολυδωρίδη, *Εκπαιδευτική Πολιτική και Πρακτική*, κεφ. 5

Stephen Elliot σελ. 194-95, Gutenberg, Αθήνα 2008

Δεληγιάννη Β. και Ζιώγου << θεωρίες για τις διαφορές των φύλων >> *Θεσσαλονίκη*, Βάγιας 1993, σ.43-44

Giddens, Antony, (2002), «Γένος και Σεξουαλικότητα», *Κοινωνιολογία*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, σ. 153

Δεληγιάννη Β. και Ζιώγου << θεωρίες για τις διαφορές των φύλων >> *Θεσσαλονίκη*, Βάγιας 1993, σς.43-44

CHODOROW N. "the reproduction of mothering :
Psychonalysis and the sociology of gender, Berkley C.A.
University OF California Press 1978

Παπαταξιάρχης Ευθύμιος, Παραδέλης Θεόδωρος " το φύλο στην ανθρωπολογία" (1992),σ. 19 -20

Μαραγκουδάκη, Ε. (2005), (Δέκδοση), Εκπαίδευση και Διάκριση των φύλων. Παιδικά αναγνώσματα στο νηπιαγωγείο, Οδυσσέας, Αθήνα, σελ. 84-102

Serbin, L.-O'Leary, K.-Kent, R.-Tonich, J. (1973) «A comparison of teacher response to the preacademic and problem behavior of boys and girls», Child Development, 44. σ. 796-804

Delamont, S. (1980) Sex roles and the school
. London: Methuen and Co

Brown, D.G. «Sex role preferences in young children», Psychological Monographs70, 1956, p. 1-19

Feinman, S. (1981) «Why is cross-sex-role behavior more approved for girls than for boys? A status characteristic approach». *Sex Roles*, Vol.7, No 2, p. 289-299

Hampson, J. (1965) «Determinants of psychosexual orientation», in Frank Beach (Ed.) *Sex and Behavior*. New York: John Wiley and sons, Inc., p. 30-45.

Maccoby, E.E.-Jacklin, C. (1974)
The psychology of sex differences
. Stanford, California: Stanford University Press.

Markus, D.-Overton, W. (1978) «The development of cognitive gender constancy and sex-role preferences», *Child Development*, 49, p. 433-444

Blakemore, J.-LaRue, A.-Dlejník, A. «Sex-appropriate toy preference and the ability to conceptualize toys as sex-role related».

Development Psychology, 15, 1979, p.p 339-340.

Rabban, M. (1950) «Sex role identity in young children in two diverse social groups». Genetic Psychology Monographs, 42. p.p 81-158.

Ηλεκτρονική

<http://www.fylosykis.gr/2012/11/%CF%84%CE%B9-%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B1%CE%B9-%CE%BF-%CF%83%CE%B5%CE%BE%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82/>

<http://www.pi-schools.gr/programs/depps/>

<http://www.academia.edu/4678728/>

<http://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/5039/1447.pdf>

<http://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/5667/1454.pdf>

<http://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CDAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.law.gov.cy%2Flaw%2Flawoffice.nsf%2FA1%2F0BB8C3892AADC5CFC22574240036DCB0%3FOpenDocument&ei=HyB2U5TXAaKr0QW6koDQCw&usg=AFQjCNGeifuloiJUK0QiYiRjWmyn5jcCYA&sig2=jCfsfsoJJBbwmwdp0rR9mw&bvm=bv.66699033,d.d2k>

http://www.imm.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=467&Itemid=125

<http://www.isotita.gr/>

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

004000121322